

ÇİHADİ-SELEFİLERİN FİLİSTİN MESELESİNE YAKLAŞIMI: İKİNCİ İNTİFADA VE FURKAN SAVAŞI BAĞLAMINDA BİR İNCELEME¹

JIHADI-SALAFİ PERSPECTIVES ON THE PALESTINIAN ISSUE: AN ANALYSIS IN THE CONTEXT OF THE SECOND INTIFADA AND THE BATTLE OF AL-FURQAN

Talha İsmail DUMAN

Sakarya Üniversitesi, Ortadoğu Enstitüsü

Ortadoğu Çalışmaları

ismailduman@sakarya.edu.tr

ORCID: 0000-0001-7638-2082

ÖZ

ABSTRACT

Geliş Tarihi:

18.01.2025

Kabul Tarihi:

02.05.2025

Yayın Tarihi:

27.06.2025

Anahtar Kelimeler

Cihadi-Selefi
Örgütler,
Filistin,
Hamas,
İkinci İntifada,
Dökme Kurşun
Operasyonu

Keywords

Jihadi-Salafi
Organizations,
Palestine,
Hamis,
Second Intifada,
Operation Cast Lead

Bu çalışma, cihadi-selefi örgütlerin Filistin meselesine yönelik tarihsel ve ideolojik yaklaşımlarını analiz etmektedir. Retorik düzeyde zaman zaman vurgulanan Filistin'in, eylemsel düzeyde neden sınırlı bir ilgi gördüğü ve bu tutumun arkasındaki dinamikler incelenmiştir. İkinci İntifada ve Dökme Kurşun Operasyonu/Furkan Savaşı, örgütlerin Filistin söylemindeki dönüşümü anlamak için örnek vakalar olarak ele alınmıştır. Bulgular, pratik ilgisizlikte coğrafi ve lojistik sınırlılıkların bir gerekçe olarak kullanıldığını, ancak asıl belirleyici faktörlerin Hamas'a ilişkin değerlendirmeler ve düşman hiyerarşisindeki belirsizlikler olduğunu göstermektedir. Hamas'ın 2005-2006 yıllarında Filistin genel seçimlerine katılma kararı, cihadi-selefi örgütlerin bu harekete yönelik tutumlarını görece dostluktan düşmanlığa çevirmiştir. Yakın-uzak düşman tartışması bağlamında ortaya çıkan ideolojik hibritleşme ise örgütlerin Filistin'i stratejik öncelikler arasında ikincil bir konuma itmelerine yol açmıştır. Irak gibi çatışma alanlarının öne çıkması da bu dönüşüme katkı sağlamıştır. Tarihsel analiz ve süreç takibi yöntemleriyle yapılan bu çalışma, cihadi-selefi örgütlerin Filistin meselesindeki söylem ve eylem tutarsızlıklarını derinlemesine açıklamayı hedeflemektedir.

This study analyzes the historical and ideological approaches of Jihadi-Salafi organizations to the Palestinian issue. It examines why Palestine, despite being rhetorically emphasized at times, has received limited practical attention and investigates the dynamics behind this stance. Second Intifada and the Operation Cast Lead/The Battle of Al-Furqan are used as case studies to illustrate the transformation in these organizations' discourse on Palestine. The findings reveal that geographical and logistical constraints are often cited as justifications for practical disengagement. However, the decisive factors include assessments regarding Hamas and ambiguities in the hierarchy of enemies. Hamas's decision to participate in the 2005-2006 Palestinian general elections shifted Jihadi-Salafi perceptions of the movement from relatively friendship to adversary. Additionally, ideological hybridization emerging from debates on near and distant enemies has led these organizations to deprioritize Palestine strategically. The prominence of conflict zones like Iraq further contributed to this shift. Using historical analysis and process tracing methods, this study aims to provide an in-depth explanation of the inconsistencies between the rhetoric and actions of Jihadi-Salafi organizations regarding the Palestinian issue.

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1622554>

Atıf/Cite as: Duman, T. İ. (2025). Cihadi-Selefilerin Filistin meselesine yaklaşımı: İkinci İntifada ve Furkan Savaşı bağlamında bir inceleme. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 15(2), 839-858.

¹ Bu makale, TÜBİTAK 2219 - Yurt Dışı Doktora Sonrası Araştırma Burs Programı kapsamında Manchester Üniversitesi'nde yürüttüğüm araştırmaya dayanmaktadır. Bu desteği sağlayan TÜBİTAK'a ve araştırma sürecindeki değerli katkı ve rehberliği için Prof. Dr. Tim Jacoby'ye teşekkürlerimi sunarım.

Giriş

Filistin meselesi, Müslüman dünyanın kolektif hafızasında işgale, sömürgeciliğe ve adaletsizliğe karşı verilen mücadelenin simgesi olarak merkezi bir konumda yer almıştır. Bölgenin Kudüs ve Mescid-i Aksa bağlamındaki dini önemi, bu meseleyi yerel bir toprak işgalinin ötesine taşımış ve Müslüman ümmeti için sembolik bir dava hâline getirmiştir. Bu çerçevede, İslam'a referansla faaliyet gösteren tüm toplumsal ve silahlı grupların ana gündem maddelerinden biri Filistin olmuştur. Nitekim işgal altındaki Müslüman toprakları özgürleştirme ve İslam'ı siyasi düzen olarak hakim kılma iddiasında bulunan cihadi-selefi örgütlerin söylemlerinde de bu konu sıklıkla tekrarlanmıştır (Hegghammer & Wagemakers, s. 287). Ancak, bu örgütlerin Filistin meselesine yönelik giderek azalan retoriklerinin yanı sıra pratik angajmanlarının teorik söylemleriyle çoğunlukla tutarsızlıklar sergilemesi, altta yatan çelişkileri ortaya koymaktadır.

7 Ekim 2023'te Hamas öncülüğünde İsrail'e karşı gerçekleştirilen Aksa Tufanı Operasyonu'nun ardından el-Kaide ve IŞİD gibi önde gelen cihadi-selefi örgütlerin birkaç açıklama haricindeki genel sessizliği (Drevon, 2024; Fiennes, 2023), bu grupların Filistin meselesiyle tarihsel ilişkilerine dair soruları yeniden gündeme getirmiştir. Bu sessizlik, bazıları tarafından Filistin mücadelesine olan duyarsızlıklarının bir yansıması olarak değerlendirilmiş ve Filistin davasının bu gruplar için gerçekten öncelikli bir mesele olup olmadığı veya sadece ideolojik ve üye kazanma amaçlı retorik bir araç olarak mı kullanıldığı yönünde tartışmalara yol açmıştır. Güncel bağlamdaki bu sessizliğin incelenmesi önemli olmakla birlikte, bunun kökenlerinin anlaşılması, cihadi-selefi örgütler ile Filistin meselesi arasındaki tarihsel dinamiklerin derinlemesine analizini gerektiren bir önkoşul mahiyetindedir. Bu çalışma, cihadi-selefi örgütlerin 2000 yılından önceki bakış açılarını da dikkate alarak tarihsel bir çerçeve sunmayı amaçlamakta, özellikle İkinci İntifada (2000-2005) ve Dökme Kurşun Operasyonu/Furkan Savaşı (2008-2009) gibi iki vaka üzerinden bu örgütlerin Filistin meselesine ilgilerindeki değişimleri ve bunların nedenlerini incelemektedir.

Çalışmada birbiriyle ilişkili birkaç soruya cevap aranmaktadır: Cihadi-selefi örgütler, Filistin meselesini ideolojik ve operasyonel gündemlerinde ne ölçüde önceliklendirmiştir? Filistin'in kurtuluşuna yönelik söylemleri gerçekçi bir kaygının ürünü mü, yoksa destek ve meşruiyet kazanmak amacıyla araçsallaştırılmış bir retorik midir? Hamas'ın yükselişi, cihadi-selefi örgütlerin Filistin mücadelesine bakışını nasıl şekillendirmiştir ve yerlilik/milliyetçilik ile demokrasinin reddi gibi ideolojik unsurlar, Hamas'a yönelik eleştirilerinde nasıl bir rol oynamıştır? Bu soruların incelenmesi, cihadi-selefi örgütlerin Filistin meselesine dair ideolojik ve stratejik hesaplarını daha geniş bir perspektifte anlamayı hedeflemektedir.

Yöntem

Araştırma sorularına yanıt aramak amacıyla çalışma, tarihsel analiz ve süreç takibi yöntemlerini kullanmaktadır. Böylece, bu örgütlerin Filistin meselesine yönelik ilgilerindeki değişimler tarihsel olarak dönemiendirilmekte ve farklı dönemler arasındaki ayrışmalara neden olan temel dinamikler ortaya konmaktadır. Tarihsel analiz, geçmişteki olayları, süreçleri ve ilişkileri anlamak için kayıtlar ve anlatılar üzerinde sistematik bir çalışma yapmayı içermektedir. Bu yöntem, özellikle incelenmemiş alanlarda bilgi edinmek ve geçmişle ilgili mevcut soruları yeniden değerlendirmek için etkili bir araçtır (Marshall & Rossman, 2006, s. 119) Tarihsel veri kaynakları birincil ve ikincil olarak sınıflandırılabilir. Birincil kaynaklar arasında görgü tanıklarının ifadeleri, belgeler, kayıtlar ve propaganda materyalleri gibi kaynaklar yer alırken, ikincil kaynaklar, bu birincil materyalleri yorumlayan ve derleyen kitapları, raporları ve güncel analizleri kapsamaktadır. Bu çalışmada, cihadi-selefi örgütlerin ve liderlerinin konuşmaları ve yazılı açıklamaları temel birincil kaynaklar olarak değerlendirilmiştir. Ancak, bu örgütlerin birçok ülke tarafından terör örgütü olarak kabul edilmesi, birincil kaynaklara erişimi zorlaştırmıştır. Çevrimiçi araçlar üzerinden zaman zaman erişilebilen birincil kaynakların, akademik çalışmaların yanı sıra söz konusu örgütler tarafından propaganda amacıyla kullanılması, bu kaynaklara ulaşmada ilave engeller yaratmıştır. Bu zorlukları aşabilmek amacıyla, cihadi-selefi gruplar üzerine çalışan uluslararası akademik çevrelerle iletişime geçilmiş ve hem kendi arşivlerinden hem de yürüttükleri projelere ait kaynaklardan yararlanılmaya çalışılmıştır. Fakat güvenlik kaygısı sebebiyle arşivlerini paylaşımına açanların az sayıda olması, bu seçeneğin etkisini zayıflatmıştır. Bu kapsamda, Jihadology.net ve Oslo Üniversitesi'nin yürüttüğü Jihadi Document Repository projesi gibi sınırlı erişim izni olan platformlara, ilgili onaylar alınarak doğrudan ulaşılmıştır. Bununla birlikte, söz konusu kaynaklarda özellikle 2010 öncesi verilerin kısıtlı olması ve arşivlerdeki kelime bazlı araştırmaların yetersizliği, sağlanan avantajları sınırlandırmıştır. Dolayısıyla, çalışmada daha çok bu materyalleri derleyen ve

analiz eden ikincil kaynaklardan faydalanılmıştır. Bu kaynaklar aracılığıyla başvuru tarihsel analiz yöntemi, değişen yaklaşımlardaki neden-sonuç ilişkilerini belirlemeye ve örgütlerin tarihsel bağlamdaki stratejik önceliklerini anlamaya olanak tanımaktadır. Diğer yandan, tarihsel analiz yaklaşımını tamamlayıcı bir yöntem olarak süreç takibi de kullanılmıştır. Süreç takibi, tek bir vaka ya da az sayıda vaka içinde neden-sonuç ilişkilerini ve bu ilişkilerdeki zamansal boyutları incelemek için kullanılan bir yöntemdir (George & Bennett, 2005, s. 138; Söyler, 2021, s. 68). Süreç takibi, söylemdeki değişimlerin ardındaki mekanizmaları ortaya çıkararak, bu değişimlerin tarihsel bağlamdaki anlamını derinlemesine analiz etmeyi mümkün kılmaktadır.

Bu çerçevede, tarihsel analiz ve süreç takibi yöntemleri, cihadi-selefi örgütlerin lider açıklamaları ve yayın organlarında gözlemlenen değişimleri çözümlemek için tercih edilmektedir. Tarihsel analiz, bu örgütlerin Filistin meselesine yönelik söylemlerindeki dönüşümleri belirlemek için, liderlerin önceki ve sonraki açıklamaları arasındaki farkları tespit etmeye olanak tanımaktadır. Süreç takibi ise bu değişimlerin nedenlerini ve sonuçlarını daha detaylı bir şekilde anlamak için, söylemdeki farklılaşmaları zamansal bir boyutta takip etmekte ve bu süreçlerin arkasındaki stratejik ve ideolojik dinamikleri ortaya koymaktadır. Böylece, cihadi-selefi örgütlerin Filistin politikalarındaki değişimlerin, tarihsel bağlam içindeki stratejik önceliklerle ilişkisi anlaşılmaya çalışılmaktadır.

Literatür Taraması

Cihadi-selefi grupların Filistin meselesine yönelik yaklaşımlarına dair literatür, genel olarak ihmal edilmiş bir araştırma alanı olarak dikkat çekmektedir. Mevcut çalışmalar daha çok Filistin içindeki cihadi-selefi gruplara, özellikle de Gazze'deki selefi oluşumlara odaklanmış; bu grupların diğer aktörlerle ilişkilerine, Hamas'a yönelik eleştirilerine ve örgütsel yapılarına ilişkin analizler öne çıkmıştır. Ancak, küresel bağlamda faaliyet gösteren el-Kaide ve Irak-Şam İslam Devleti (İŞİD) gibi cihadi-selefi örgütlerin Filistin meselesine bakışını sistematik bir şekilde inceleyen çalışmalar oldukça sınırlı olmuştur. Bu alanın eksik kalmasının temel nedenlerinden biri, Filistin meselesi ile cihadi-selefi örgütler arasındaki ilişkinin politik açıdan hassas bir konu olarak görülmesidir. Filistin yanlıları cihadi-selefi örgütlerle kurulacak bağlantıların Filistin direnişine zarar verebileceğinden, İsrail yanlıları ise bu tür çağrışımın İsrail üzerindeki uluslararası baskıyı artırabileceğinden endişe duymaktadır. Ayrıca, örgütsel etkileşimler ve bireysel motivasyonlar gibi detaylı verilerin erişilebilir olmaması, bu tür çalışmaları zorlaştırmıştır (Hegghammer & Wagemakers, 2013, s. 283). Filistin'in Müslüman dünyadaki sembolik ve stratejik önemine rağmen, bu alandaki ilgi eksikliği, cihadi-selefi örgütlerin söylemlerindeki değişimleri ve somut angajmanlarındaki tutarsızlıkları anlamayı karmaşıklaştırmaktadır. Bu bağlamda, cihadi-selefi grupların Filistin'i kendi ajandalarında nasıl konumlandıkları, söylemlerindeki araçsallaştırma eğilimleri ve Hamas gibi yerel İslami hareketlerle ilişkilerindeki gerilim noktaları, derinlemesine analiz edilmesi gereken önemli konular arasında yer almaktadır. Çalışmada, ele alınan tarih aralığında öne çıkan El-Kaide bağlantılı grupların ve liderlerin Filistin meselesine yaklaşımları incelenerek, bu alandaki sınırlı literatüre katkı sunulması hedeflenmektedir.

Hegghammer ve Wagemakers'ın (2013) çalışması, Filistin meselesi ile küresel cihadi-selefi örgütler arasındaki ilişkiyi ele alan en önemli akademik eserlerden biridir. Filistin meselesinin El-Kaide gibi örgütler üzerindeki etkilerini analiz eden bu çalışma, Filistin kökenli ideologların cihadi-selefi düşünceye katkılarını ve Hamas ile El-Kaide arasındaki ideolojik gerilimleri detaylı bir şekilde incelemektedir. "Transnational Jihad Ideologues of Palestinian Origin" başlıklı özel sayının giriş makalesi olmasıyla da öne çıkan çalışma, sunduğu veriler ve birincil kaynaklardan aktardığı bilgilerle literatüre kayda değer katkılar sunmuştur. Hovdenak'ın (2009) International Peace Research Institute için hazırladığı raporda da benzer bir çerçeve izlenerek, El-Kaide'nin Filistin meselesine bakışının örgütün genel stratejisi içindeki yeri ve Gazze'deki cihadi-selefi gruplar üzerinden Hamas'a meydan okuma potansiyeli tartışılmaktadır. Mendelsohn'un (2009) çalışması ise El-Kaide'nin Filistin meselesini Müslüman dünyada meşruiyet kazanma ve yeni destekçiler elde etme amacıyla araçsallaştırdığı savıyla, örgütün İsrail'e yönelik eylemsizliğine ilişkin muhatap olduğu eleştirileri ve bunlara verdiği cevaplarla kendisini meşrulaştırma çabalarını kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Benzer şekilde, Paz'ın (2011) kitap bölümü de El-Kaide ile Hamas'ı 'cihadi' ve 'yerel/ulusal' İslamcılar bağlamında karşılaştırarak, Filistin meselesindeki tutumlarını ayırt edici bir unsur olarak tartışmakta ve Gazze'de iki ekol arasındaki gerilimleri derinlemesine incelemektedir. Öte yandan, Schweitzer'in (2012) politika önerisi hedefli çalışmasında ise El-Kaide ve küresel cihat yanlısı grupların İsrail sınırlarına yakın bölgelerde artan varlığı ve faaliyetleri araştırılmakta, bu grupların İsrail'e yönelik saldırı planları analiz edilmektedir.

Küresel cihadi-selefi örgütlerin Filistin meselesine bakışlarından ziyade benzer nitelikteki yerel kökenli örgütlerin Gazze ve Filistin'deki faaliyetlerini inceleyen çok sayıda çalışmada da temel odak noktası Hamas ile bu örgütler arasında yaşanan gerilimler olmuştur. Bu bağlamda, Berti'nin (2011) Gazze Şeridi'ndeki cihadi-selefi grupların ortaya çıkışını, gelişimini ve Hamas üzerindeki etkilerini detaylı bir şekilde incelediği makalesinde, Hamas'ın Gazze'deki kontrolünün boyutu ve bu kontrolün Selefi gruplar tarafından hangi ölçüde tehdit edildiği tartışılmaktadır. Hamas'ın, otoritesine meydan okumalar içeren gelişmeler karşısında başvurduğu ideolojik ve pratik mücadele yöntemleri de bu çalışmada örneklendirilerek bir projeksiyon çizilmektedir. Brenner (2017) da Gazze'deki Hamas yönetimini ele aldığı kitabında, cihadi-selefi örgütlerin ortaya çıkışını, ideolojik kökenlerini, Hamas ile ilişkilerini ve bu grupların radikalleşme süreçlerini kapsamlı bir şekilde incelemektedir. Gazze'deki cihadi-selefi yapılanmalara mensup kişilerle yapılan röportajlara da yer verilen bu çalışmada, söz konusu grupların Hamas'tan farklılaştıkları noktalar ve İsrail'le mücadeleye bakış açıları detaylı bir şekilde vurgulanmaktadır. Milton-Edwards (2014) ise cihadi-selefi grupların ortaya çıkışını Gazze'nin sosyo-ekonomik krizleri ve Hamas'ın yönetim politikaları bağlamında değerlendirirken, Hamas'ın meşruiyetine ve otoritesine yönelik tehditleri analiz etmektedir. Makalede, bu grupların radikalizmi karşısında uygulanan ideolojik mesafe koyma çabaları ve güvenlik politikaları detaylı bir şekilde tartışılmakta ve Hamas'ın 'ılımlı İslamcılık'la nasıl suçlandığı gösterilmektedir.

İki ana eksenle yürüyen akademik yazınlardan bazı örnekler paylaşılan bu literatür ışığında, cihadi-selefi grupların Filistin meselesine yaklaşımını ele alan çalışmaların genellikle sınırlı bir odakla yapıldığı ve özellikle küresel ölçekte faaliyet gösteren örgütlerin bu meseleye bakışının ihmal edildiği görülmektedir. Yukarıda aktarılan çalışmalar, bu konuyu farklı yönlerden analiz ederek literatüre önemli katkılar sunmuş olsa da bu alandaki araştırmaların son yıllarda azaldığı dikkat çekmektedir. Bunun sebepleri arasında, Arap Baharı'yla birlikte Ortadoğu'da artan karışıklıkların Suriye, Libya ve Yemen gibi yeni coğrafyaları cihadi-selefi gruplar için daha cazip hâle getirmesi ve Filistin'e yönelik söylemlerin küresel cihat söyleminde geri plana itilmesi sayılabilir. Bu durum, Gazze'ye dair retorikteki azalmayı ve bu alandaki sınırlı akademik çalışmanın daha da seyrekleşmesini beraberinde getirmişe benziyor. Ayrıca, Hamas'ın Gazze'deki gücünü pekiştirmesi, küresel cihadi-selefi grupların Hamas'a yönelik olumsuz bakışları sebebiyle Filistin meselesini öncelik hiyerarşisinde arka sıralara atmalarına yol açmış olabilir. Benzer şekilde, Hamas'ın kontrolü güçlendikçe Gazze'deki yerel cihadi-selefi grupların zayıflaması da muhtemeldir. Bu konuya ilişkin akademik ilgideki düşüşün ardındaki dinamikleri netleştirmek çok kolay olmasa da cihadi-selefi örgütlerin Filistin bağlamındaki analizine yönelik çalışmaların uzun süredir akademik gündemin dışında kaldığı bir gerçektir. Bununla birlikte, 7 Ekim Aksa Tufanı sonrasında yaşanan gelişmeler, bu alanda yeni bir akademik araştırma dalgasının başlamasına zemin hazırlama potansiyeline sahiptir.

Tüm bunlardan yola çıkarak; mevcut literatürün, cihadi-selefilerin Filistin meselesine yönelik bakışlarındaki değişimi büyük ölçüde Hamas'ın iktidara gelmesi ve Hamas-El-Kaide gerilimi bağlamında ele almasının, bu süreçteki daha geniş dinamiklerin gözden kaçmasına neden olduğunu söylemek mümkündür. Hamas'ın 2005-2006 seçimlerine katılımı önemli bir kırılma noktasını temsil etse de cihadi-selefilerin Filistin'e olan ilgilerindeki değişimde başka etkenlerin de rol oynayıp oynamadığını araştırmak önem arz etmektedir. Bu çerçevede, çalışma, Hamas'ın iktidara gelmesinden önceki ve sonraki dönemleri iki vaka üzerinden analiz ederek, literatürdeki bu boşluğu doldurmayı ve cihadi-selefilerin Filistin meselesine yaklaşımını daha kapsamlı bir şekilde ele almayı amaçlamaktadır. Ayrıca, Türkçe literatürde cihadi-selefilerin Filistin'e bakışına dair doğrudan bir çalışma bulunmamasından ötürü, bu çalışmanın Türkçe literatüre de önemli bir katkı yapacağı düşünülmektedir.

Cihadi-Selefilik: İdeolojik Arka Plan ve Örgütsel Çeşitlenme

1990'lı yıllarda daha görünür hâle gelen cihadi-selefilik, kökleri 1970'lere dayanan düşünsel bir arka plana sahiptir (Büyükkara, 2014, s. 500). Klasik selefi düşüncenin farklı İslamcı ekollerle temaslarının sonucunda yeni selefi türlerinin ortaya çıkması (Çakmaktaş, 2022), ideolojik dönüşümün Müslüman dünyadaki gelişmelerle bağlamsal bir ilişki içerisinde olduğunu göstermektedir. Bu bağlam, geleneksel ekolü temsil eden "ilmi selefilik" ile sonradan şekillenen "siyasi" ve "cihadi" selefilik arasında hızlı ve kimi zaman çelişkili geçişkenliklere yol açmıştır. Cihadi-selefilik, selefi hareketin temel ilkelerine dayanmakla birlikte, klasik selefi çizgiden hem ideolojik hem de pratik açılardan ayrılarak kendine özgü bir yapı geliştirmiştir (Hafez, 2020, s. 262). Bu düşünce, İslam dünyasının tarihsel krizlerine bir tepki olarak ortaya çıkmış, 1980'lerdeki sıcak çatışma ortamlarında hızlı bir şekilde taraftar kazanmış ve 1990'larda küresel siyasette radikal bir meydan okuma hâline gelmiştir (Wiktorowicz, 2006). Bununla birlikte, ideolojik arka plandaki "ayrıştırıcı" tercihler, değişen siyasi konjonktürlere bağlı olarak bu

örgütlerin zaman zaman ön plana çıkmasına olanak tanısa da Filistin meselesinde olduğu gibi, bazı önemli gündem maddelerini ise süreç içerisinde arka plana itmelerine neden olmuştur. Bu kırılğan yapı, söz konusu örgütlerin küresel güç dengeleri bağlamında manipülasyona açık hâle gelmesine de zemin hazırlamıştır.

Selefilik, genel olarak Müslümanların ilk üç nesli olan ‘selef-i salihin’ dönemine sadakati esas alan bir dini ve ideolojik anlayışı temsil etmektedir (Wagemakers, 2020, s. 22). Selefiler, Ehl-i Hadis yaklaşımını ve İbn Teymiyye’nin 13. yüzyılda sistematikleştirdiği görüşleri temel alarak, ‘tevhid’ kavramını merkezde tutmakta ve tüm inanç ve pratikleri bu çerçevede değerlendirmektedir. Bidat, şirk ve hurafe gibi unsurlara sert muhalefetleriyle tanınan Selefiler, Kur’an ve sünneti tek otorite olarak görmekte ve nasların zahiri anlamlarına sıkı sıkıya bağlı kalınmasını savunmaktadır (Wiktorowicz, 2006, ss. 208-210). Bu yaklaşım, “İslam’ın özüne dönüş” vurgusuyla Selefî ekolün farklı dallarının ortaya çıkmasına yol açmıştır. İlmi selefilik, devlet otoritesine itaati dini bir vecibe olarak kabul etmekte, yönetime karşı ayaklanmayı (hurûc) fitneye yol açacağı gerekçesiyle reddetmekte ve siyasi angajmandan uzak bir şekilde toplumu eğitme ve dini arındırma misyonunu benimsemektedir (Çakmaktaş, 2022, ss. 89-95). Siyasi selefiler, siyasetin dini mücadelenin ayrılmaz bir parçası olduğunu savunmakta ve genellikle sürgündeki İslamcı hareketlerin üyeleriyle temaslar sonucunda şekillenmiş bir çizgiyi izlemektedir (Arpa, 2018). Bu ekol, Suudi Arabistan’daki Sahve hareketi gibi örneklerle ilmi selefiler ve cihadi selefiler arasında bir yerde konumlanmaktadır (Büyükkara, 2014, ss. 516-517).

Cihadi-selefilik ise geleneksel selefî ilkeleri kabul etmekle birlikte, yöneticilere karşı başkaldırıyı öne çıkarmakta ve şiddeti bir yöntem olarak meşrulaştırmaktadır. Cihadi-selefilik’in temel ideolojik çerçevesi, Seyyid Kutub’un “hakimiyye” ve “cahiliyye” kavramları etrafında şekillenmiştir. Kutub’un düşüncesine göre, İslam’ın kurallarının uygulanmadığı bir sistem cahiliye düzenidir ve bu sistemlere karşı mücadele edilmesi elzemdir (Amghar, 2023, ss. 210-211). Bu anlayış, laik devlet düzenlerini ve ulus-devlet modelini İslam’a aykırı görerek, Müslüman ülke liderlerinden çeşitli modern toplum tabakalarına kadar geniş bir kesimi tekfir etmeye ve silahlı mücadeleyi meşrulaştırmaya zemin hazırlamıştır. Afganistan’da Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) işgaliyle başlayan süreç, cihadi-selefilik’in uluslararası bir boyut kazanmasında belirleyici olmuştur (Büyükkara, 2014, s. 501). Abdullah Azzam gibi liderler, cihadı bireysel bir farz olarak tanımlamış ve bu bağlamda Filistin meselesi de daha sık gündeme gelmiştir. Nitekim, cihadi selefilik’in ilmi ve siyasi selefilikten en önemli ayrışma noktası olan başkaldırı ve isyan vurgusu, Filistin’de on yıllardır verilen mücadeleye ilişkin kullanışlı bir argümana dönüşmüştür. Başka bir deyişle, Filistin’de siyaset yoluyla verilen tavizlerin hiçbir işe yaramadığı, tek yolun silahlı direniş olduğu vurgusu, Filistin’in cihadi-selefî anlatı için münbit bir coğrafya olarak görülmesine neden olmuştur. Bu bağlamda, cihadi selefiler; ilmi selefilerin daha bireysel boyutta kalan, siyasi selefilerin ise daha politik perspektife sahip olan yaklaşımlarının karşılık bulmadığı bir coğrafyayı araçsallaştırarak, hem teorik hem de pratik açıdan daha fazla “mevzi kazanma” imkânı bulmuş, ayrıca zulümlere karşı şiddeti merkezileştirme tezlerini besleyen bir sahayı örnek olarak sunmaları mümkün olmuştur. Ancak her şeye rağmen, bu ekol, Filistin’in özgürleşmesinin küresel destekçi olarak Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’yle ve onun yerel temsilcileriyle hesaplaşmadan mümkün olmayacağı düşüncesini desteklemiştir. 1990’larda cihadi-selefilik’in daha görünür hâle gelmesi, I. Körfez Savaşı sırasında Suudi Arabistan’ın ABD yanlısı politikalarına ilişkin geleneksel Vehhabi ulema ile cihadi-selefî liderlerin karşı karşıya gelmesiyle belirginleşmiştir (Çakmaktaş, 2021, ss. 481-483). Bu dönemde, cihadi-selefî gruplar, Suudi yönetiminin politikalarını eleştirmek için el-velâ ve’l-berâ (müminleri dost edinme, kâfırlardan uzak durma) ilkesini sıkça vurgulamıştır (Hafez, 2020, ss. 264-265). Bu ilke, sadece Suudi Arabistan’ın politikalarına yönelik değil, aynı zamanda Batı ile ittifak kuran tüm Müslüman liderlere karşı şiddet eylemlerini meşrulaştırma aracı olarak işlev görmüştür. Bu durum, cihadi-selefilik’in ideolojik çerçevesinin dini ve siyasi alanlarda genişlemesine katkıda bulunmuştur.

Çakmaktaş’a (2021) göre, cihadi-selefilik, tarihsel, siyasi ve ideolojik gelişmelerle şekillenmiş ve farklı evrelerden geçmiştir. Birinci evre, Mısır’da Cemal Abdunnasır rejiminin İslamcı hareketlere, özellikle de Müslüman Kardeşler’e yönelik baskılarıyla başlamıştır. 1967 Altı Gün Savaşı sonrası başlayan ikinci evre, cihadın odağının İsrail gibi “uzak düşmanlar”dan, laik rejimler gibi “yakın düşmanlara” kaydığı bir dönemdir. Abdusselam Ferac gibi isimler, yerel rejimlere karşı acil eylemin gerekliliğini savunmuşlardır. Üçüncü evre, Afganistan’daki Sovyet işgaliyle cihadi-selefilik’in ulusötesi bir hareket hâline gelmesini simgelemektedir. Bu dönemde, Mısır’dan gelen cihadi fikirler ile Suudi-Vehhabi etkisi birleşmiş ve El-Kaide’nin temelleri atılmıştır. Dördüncü evre, Körfez Savaşı sırasında Suudi Arabistan’ın ABD ile ittifakını eleştiren cihadi-selefilerin, el-velâ ve’l-berâ ilkesini ideolojik bir araç olarak merkeze aldığı dönemdir. Bu ilke, geleneksel selefilik’e karşı derin bir ideolojik ayrışmayı

pekiştirmiştir. Beşinci evre, Usame Bin Ladin'in liderliğinde "küresel cihat" kavramının ortaya çıkışıyla tanımlanmaktadır. Bu süreçte, yakın ve uzak düşman ikileminde, imkanlar ve güç kapasiteleri açısından uzak düşmanın önceliklendirilmesi fikri ağırlık kazanmış ve ABD'yi hedef alma düşüncesi daha hızlı bir çözüm yolu olarak benimsenmiştir. Taliban'ın Afganistan'da iktidara gelmesi, cihadi-selefilere güvenli bir sığınak sağlamış ve 11 Eylül saldırılarıyla sonuçlanan küresel ölçekte organize saldırılara zemin hazırlamıştır. Altıncı evre, 11 Eylül saldırılarının ardından alınan küresel terörle mücadele önlemleriyle cihadi-selefi ağların merkezsizleştiği bir dönemi ifade etmektedir. Bu evrede, küçük hücrelere dayalı bireysel cihat stratejisi benimsenmiş ve dünya genelinde yerel saldırılar artmıştır. 2006 sonrası evre ise Irak işgaliyle oluşan kaos ortamında cihadi-selefi hareketlerin yeni bir aşamaya geçişini temsil etmiştir. Irak El-Kaidesi'nden IŞİD'e dönüşümü hızlandıran bu süreç, geleneksel El-Kaide yapılanmasından kopuşların yaşanmasına neden olmuştur. Bu dönemde, ideolojik, stratejik ve taktiksel açıdan büyük bir çeşitlenme yaşanmış, cihadi-selefi örgütler arasındaki çatışmalar daha şiddetlenerek farklı bir düzleme taşınmıştır.

Bu bağlamda, Hegghammer'ın (2009) "ideolojik hibritleşme" savı, bu dönüşüm sürecinin kavramsallaştırılmasında kritik bir çerçeve sunmaktadır. Hegghammer'a göre, cihadi-selefi grupların "yakın düşman" ve "uzak düşman" ayrımları 2000'li yıllarla birlikte bulanıklaşmış, geleneksel olarak Müslüman rejimleri hedef alan "yakın düşman" odaklı gruplar ile Batı'ya karşı küresel cihat fikrine sahip olan "uzak düşman" odaklı gruplar arasındaki ideolojik sınırlar giderek silinmiştir. Örneğin, El-Kaide gibi küresel cihat merkezli örgütlerin, söylemlerinde Müslüman rejimlere yönelik eleştirilerini sertleştirdiği, bu rejimleri açıkça tekfir ettiği ve onları hedef alan stratejiler geliştirdiği gözlemlenmiştir. Bu durum, cihadi-selefi gruplar içinde ideolojik bir karmaşa yaratmış, düşman hiyerarşilerinin belirsizleşmesine ve örgütlerin öncelik sıralamalarında değişikliklerin yaşanmasına yol açmıştır. Bu çerçevede, cihadi-selefi örgütlerin stratejik önceliklerini belirlerken artık daha geniş bir yelpazeye yayıldığı ve hem yerel hem de küresel ölçekte hedefler belirlediği görülmüştür. Bu hibritleşme, örgütlerin iç dinamiklerini olduğu kadar dış hedeflerini de yeniden şekillendirmiş, cihadi-selefilik ideolojik evriminde yeni bir aşamayı temsil etmiştir. Küresel güç dengeleriyle ilişkili olarak ortaya çıkan bu ideolojik hibritleşme, cihadi-selefi grupların düşman algılamalarında olduğu gibi, eylem stratejilerinde de radikal kırılmalara yol açmıştır. Bu doğrultuda, söz konusu dönüşümün Filistin meselesine olan etkisi de dikkat çekicidir. Filistin, 2000'li yılların ilk yarısına kadar cihadi-selefi örgütlerin söyleminde görece daha merkezi bir yer tutarken, bu dönemden itibaren Filistin'in öncelik sıralamasında arka planda kalması, söz konusu ideolojik dönüşümle ilişkilendirilebilir. Tüm bu tartışmalar ışığında, makalenin ilerleyen bölümlerinde cihadi-selefi örgütlerin Filistin politikalarına odaklanılmaktadır. Bu inceleme, 2010 öncesinde geniş çaplı örgütlenmeye sahip olan ve bu dönemde cihadi-selefi hareketlerin en belirgin örneği olarak öne çıkan El-Kaide ve El-Kaide merkezli gruplar çerçevesinde yapılmaktadır.

Cihadi-Seleflerin Perspektifinden Filistin Meselesi ve Hamas

Cihadi-selefi örgütler ve liderler için Filistin meselesi, karmaşık ve çoğu zaman çelişkili bir konuma sahip olmuştur. El-Kaide'de liderlik pozisyonunda bulunan Usame bin Ladin ve Eymen el-Zevahiri gibi figürler, Filistin'i ideolojik bir araç olarak kullanarak Müslüman toplumlarla duygusal bağ kurmayı hedeflemiş, aynı zamanda insan kaynağı ve fon sağlamak için bir propaganda unsuru olarak öne çıkarmışlardır. Bu isimlerin konuşmalarında Filistin meselesi, Batı ve bölgesel müttefiklere karşı temel eleştiri unsurlarından biri olarak çerçevelenmiştir (Lawrence, 2005; Mansfield, 2006). Öte yandan, cihadi-selefi grupların Filistin davasına operasyonel katılımı sınırlı olmuş ve ideolojik duruş ile pratik eylem arasındaki uçurumu ortaya çıkarmıştır.

Bin Ladin, sık sık Kudüs ve Mescid-i Aksa'nın sembolik değerini vurgulayarak Filistin mücadelesini daha geniş boyutlu cihat gündeminin ayrılmaz bir parçası olarak tasvir etmiştir. Çok sayıda konuşmasında ve açıklamasında Filistin'in dini önemini vurgulayarak bunu Batı emperyalizmine ve Siyonizm'e karşı daha geniş bir mücadeleyle ilişkilendirmiştir. Örneğin, Aralık 1994'te Suudi Arabistan'ın eski baş müftüsü Şeyh Abdulaziz bin Baz'a hitaben kaleme aldığı "Filistin İhaneti" başlıklı mektubunda, El-Kaide'nin meseleye bakış açısını özetleyen şu ifadeleri kullanmıştır: "Filistin ve oradaki kardeşlerimiz ile ilgili görevimiz, Allah yolunda cihat etmek ve ümmetimizi cihada teşvik ederek Filistin'i tamamen kurtarıp, İslam'ın egemenliğine geri kazandırmaktır" (Levitt, 2010, s. 416). Benzer şekilde, Zevahiri, "ABD liderliğindeki Yahudi-Haçlı ittifakı, Müslüman ülkelerin hiçbirinde İslami bir gücün iktidara gelmesine izin vermeyecektir... Bu nedenle, bu yeni gerçekliğe uyum sağlamak için kendimizi tek bir bölgeyle sınırlı olmayan, mürtet iç düşmanı ve Yahudi-Haçlı dış düşmanı içeren bir savaşa hazırlamalıyız.

Dış düşmana karşı mücadeleyi ertelemek artık mümkün değildir ... çünkü Yahudi-Haçlı ittifakı bize iç düşmanı yenmek için zaman vermeyecektir” (Zawahiri, 2008) diyerek, Filistin meselesini hem Batılı güçleri hem de Filistin davasına ihanetle suçladığı Arap rejimlerini eleştirmek için araçsallaştırmıştır. Yine, cihadi-selefi ideolojinin önde gelen temsilcilerinden Ebu Yahya el-Libi ve Ebu Musab ez-Zerkavi de aynı doğrultuda açıklamalar yapmışlardır (Paz, 2011, ss. 287-289).

Öte yandan, Abdullah Azzam ve Ebu Muhammed el-Makdisi gibi Filistin kökenli isimlerin, cihadi-selefi hareketlerin küresel boyut kazanmasındaki katkıları, Filistin meselesinin bu örgütlerin gündeminde önemli ve aktif bir yer tuttuğu izlenimini doğurmuştur. Bu isimlerin örgüt içindeki temsiliyet oranı, Filistinlilerin cihadi-selefi gruplar içinde baskın bir konuma sahip olduğunu göstermesi de Filistin meselesinin bu örgütlerin söylemlerinde merkezi bir rol oynadığını ortaya koymaktadır (Hegghammer & Wagemakers, s. 314). Bosna’daki savaşa katılarak küresel cihat akımına dahil olan ve daha sonra Bin Ladin’in korumalarından biri olarak görevlendirilen Nasır Abdullah el-Bahri, Filistin’de yaşananların dünyanın farklı bölgelerindeki gençlerin savaş bölgelerine yönelmesinde önemli bir etken olduğunu ifade etmesi, bu durumu destekler niteliktedir (Gerges, 2009, s. 61). Nitekim, 1990 ile 2002 yılları arasında El-Kaide metinlerinde “Filistin” kelimesinin 158 kez geçmesi ve 2001 tarihli ilk propaganda videosu da dahil olmak üzere birçok ‘adam kazanma’ videosunda Filistin’e dair görüntülere yer verilmesi, Filistin meselesinin uzun yıllardır El-Kaide’nin küresel cihat söylemi için etkili bir araç olarak kullanıldığını göstermektedir (Hegghammer, 2007). Bu durum, Filistin’in yalnızca bir savaş bölgesi değil, aynı zamanda duygusal ve ideolojik bağlamda yeni üyeler kazanmak ve destek toplamak için kullanılan güçlü bir sembol olduğunu kanıtlamaktadır.

Filistin meselesinin uzun süre söylem düzeyinde yoğun bir şekilde işlenmesi, “cihadi-selefi örgütler için Filistin’in tamamen önemsiz olduğu” mitini bir dereceye kadar yıkmış olsa da eylem boyutunda bu örgütlerin öncelikleri arasında yer almaması, söylem-eylem tutarsızlığına ilişkin analitik açıklamaların yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Aslında, cihadi-selefi gruplar, İsrail veya Yahudi hedeflerine yönelik saldırılar düzenlemekten tamamen kaçınmamış, ancak bu hedeflere saldırıyı stratejik bir öncelik hâline getirmemiştir. Örneğin, 2002’de Tunus’un Djerba adasındaki El-Ghriba sinagogunun bombalanması, 2003’te İstanbul’da iki sinagogun hedef alınması ve 2002’de Kenya’da İsrail’e ait bir otelin bombalanması gibi olaylar, bu tür grupların zaman zaman İsrail ve Yahudiler odaklı saldırılar düzenlediğini ortaya koymaktadır. Ancak bu saldırılar genellikle “yumuşak” hedeflere yönelik olmuş ve İsrail içinde büyük çaplı operasyonlar nadiren gerçekleştirilmiştir. 2005 yılında El-Kaide’nin Irak kolunun Eilat’a düzenlediği roket saldırısı gibi örnekler dışında, çoğu operasyon ya doğrudan İsrail dışında gerçekleşmiş ya da İsrail hedefleriyle zayıf bağlantılar içermiştir. Ayrıca bu saldırıların birçoğunda, cihadi-selefi örgütlerin üst düzey liderliğinin doğrudan bir bağlantısı açık bir şekilde ortaya konulamamıştır (Hegghammer & Wagemakers, ss. 290-291). Bu durum, cihadi-selefi grupların İsrail ve Yahudi hedeflerine karşı belirli bir ilgisinin bulunduğunu, ancak bu hedeflerin örgütün stratejik öncelikleri arasında üst sıralarda yer almadığını göstermektedir. Eylem düzeyinde diğer çatışma bölgelerine kıyasla ortaya çıkan bu ilgisizlik, hem cihadi-selefi grupların içinden hem de dışarıdan büyük eleştirilere yol açmıştır.

1995 yılında önde gelen Müslüman âlimler, Afganistan’a verilen önceliğin Filistin meselesini geri plana ittiğini belirterek cihadi-selefi grupları eleştirmiştir. Örneğin, Mısırlı âlim Yusuf el-Karadavi, “Filistin, İslam’ın birinci meselesi olmaya devam ediyor ve Afganistan uğruna Filistin’in unutulması doğru değil” diyerek bu duruma dikkat çekmiştir (Gerges, 2009, s. 50). Bu bağlamda sıklıkla dile getirilen eleştiriler şu sorularda somutlaşmıştır: “Kadın ve çocukların öldürülmesini cihat olarak mı görüyorsunuz? Size ve örgütünüzü bunu Tel Aviv’de yapmanız için meydan okuyorum. Neden bugüne kadar İsrail’de herhangi bir saldırı gerçekleştirmediniz? Yoksa Müslümanları pazarlarda öldürmek daha mı kolay? Belki de coğrafya dersi almanız gerekiyordu, çünkü haritalarınız sadece Müslümanların devletlerini gösteriyor” (Mendelsohn, 2009, s. 73). İçeriden eleştirilere yönelik ise en çarpıcı örneklerden biri Nisan 2009’da Ebu Muhammed el-Makdisi’nin “Kudüs Kalbimizdedir; Peki, Bu Artık Eylemlerimizde de Görülmeyecek mi?” başlıklı yazısında dile getirilmiştir. Makdisi, cihadi-selefi akımın liderlerini, Filistin ve Kudüs davası için pratik adımlar atmamakla eleştirmiş; Hamas ile çatışmayı derinleştirmek yerine, bu dönemi stratejik bir şekilde değerlendirmeyi önermiştir (Paz, 2011, s. 290). Benzer bir eleştiri, cihadi-selefi akımın önde gelen ideologlarından Seyyid İmam Şerif tarafından da ifade edilmiştir. Şerif, Zevahiri’yi, İsrail’e karşı Müslümanların ön cephesi olarak tanımladığı Hamas’ı kıskançlık ve kin yüzünden desteklememekle suçlamıştır (Paz, 2011, s. 280).

El-Kaide örneğinden hareketle, cihadi-selefi grupların Filistin bağlamındaki söylem-eylem tutarsızlığını üç temel faktörle açıklamak mümkündür: coğrafi ve lojistik sınırlılıklar, yakın ve uzak düşman tartışması bağlamında öncelik hiyerarşisindeki belirsizlikler ve Hamas’a yönelik olumsuz değerlendirmelerin giderek artması. En zayıf açıklayıcı unsur olarak coğrafi ve lojistik sınırlılıklar, cihadi-selefi grupların aktif olarak savaşa katıldığı bölgelerin aksine, Filistin’de İsrail’e karşı büyük çaplı bir savaş başlatacak bir örgütlenmenin çok mümkün olmadığına ve İsrail içinde operasyon yapmaya imkân sunan devlet boşluklarının çok nadir olduğuna dair öne sürülen argümanlara işaret etmektedir. Bu bağlamda, El-Kaide’nin Filistin topraklarında etkin bir varlık gösterememesi, bölgeye girişte karşılaşılan coğrafi ve siyasi engellerle doğrudan ilişkilendirilmiştir. Bu yoruma göre, İsrail’i hedef almak için Filistin’e ulaşmak, komşu ülkeler olan Lübnan, Ürdün, Suriye ve Mısır’ın El-Kaide’ye yönelik düşmanlığı nedeniyle neredeyse imkânsız hâle gelmiştir. Batı Şeria’ya erişim İsrail kontrolündeki geçişleri zorunlu kılarken, Gazze Şeridi’ne ulaşmak ise Mısır güvenlik güçlerinin yoğun denetiminden geçmeyi gerektirmektedir. Ayrıca, Gazze gibi bölgelerde sıkı aşiret yapıları ve Hamas’ın cihadi-selefi gruplara karşı direnci, bu örgütlerin faaliyet göstermesini ve bölgeye yabancı savaşı gönderilmesini daha da zorlaştırmıştır (Mendelsohn, 2009, s. 75, 82). Ancak El-Kaide’nin geçmişte farklı coğrafyalarda çok daha karmaşık operasyonlar gerçekleştirdiği düşünüldüğünde, bu argüman, cihadi-selefi grupların Filistin’e ilişkin operasyonel ilgisizliklerini tam olarak açıklayamamaktadır. Eğer bu gruplar Filistin’i öncelik sıralamasında üst sıralara çıkarsaydı, lojistik zorluklara rağmen en azından ses getiren bazı saldırılar düzenlemek üzere girişimlerde bulunmaları beklenirdi. Fakat mevcut şartlarda bunu destekleyen herhangi bir operasyonel girişime veya başarısızlığa dair kuvvetli kanıtlar bulunmamaktadır.

Diğer yandan, Filistin toplumunda selefi grupların varlığı tarihsel bir temele sahiptir ve bu gruplar El-Kaide ile organik bir bağları olmasa da ideolojik yakınlıklarıyla dikkat çekmektedir. 1970’lerden itibaren Suudi Arabistan’da eğitim alan ve daha sonra Gazze’ye dönen âlimlerin etkisiyle yayılan selefi ideoloji, 2000’li yıllarda daha radikal bir form almış ve şiddet yanlısı cihadi-selefi grupların ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır. Cünd-ü Ensarullah, Ceyşü’l-İslam, Ceyşü’l-Ümme gibi gruplar, özellikle Hamas’ın Gazze’deki hakimiyetine karşı alternatif bir yapı olarak kendilerini konumlandırmış, ancak yerel bağlamda yeterince güçlü bir operasyonel kapasite geliştirememiştir (Berti, 2011, ss. 73-78). Sayıları binlerle ifade edilen bu grupların mensupları, Gazze’de yerleşik olan Ebu Mustafa’nın “El-Kaide gibi hissediyoruz ve onun gibi düşünüyoruz” (Putz, 2008) ifadelerinde karşılık bulduğu gibi, doğrudan resmi bir bağ olmasa da büyük ölçüde El-Kaide çizgisini temsil etmiştir. Bu çerçevede, El-Kaide’nin stratejisinin bir bölgede doğrudan kendisine bağlı gruplar oluşturmadan önce, ideolojik endoktrinasyon yoluyla bu grupların örgüt çizgisini benimsemesini beklemek olduğu iddiası (Paz, 2011, s. 289), sınırlı bir açıklama sunmaktadır. Çünkü El-Kaide, başka bölgelerde kendisiyle tamamen örtüşmeyen gruplarla dahi konjonktürel işbirlikleri geliştirmiştir. Dolayısıyla, Filistin özelinde bunun uygulanmaması, El-Kaide’nin Filistin’i stratejik bir öncelik olarak görmediği ve ideolojik yakınlıkların operasyonel işbirliğine dönüşmediği gerçeğini ortaya koymaktadır. Gazze’deki yerel cihadi-selefi yapılanmalar İsrail’e yönelik roket saldırıları gibi eylemler düzenlese de (Berti, 2011, ss. 76-77), bu saldırıların El-Kaide tarafından programlı bir şekilde teşvik edilmekten uzak olması, coğrafi ve lojistik sınırlılıklar argümanını zayıf kılmakta ve daha açıklayıcı argümanlara olan ihtiyacı ortaya çıkarmaktadır.

Bu minvalde, ikinci açıklayıcı unsur olan “yakın ve uzak düşman tartışması bağlamında öncelik hiyerarşisindeki belirsizlikler”, Hegghammer’ın (2009) “ideolojik hibritleşme” argümanı ile birlikte ele alındığında, konuya ilişkin daha anlaşılır bir izah sunmaktadır. 1990’lı yıllarda El-Kaide’nin küresel cihat fikri olgunlaşmış ve “uzak düşman” a odaklanma stratejisi ön plana çıkmış olmakla birlikte, cihadi-selefi ideolojinin 1970’li yıllardan miras aldığı “yerelle hesaplaşma” anlayışı, pratikte kimi zaman iç mücadelelerin öncelik kazanmasına neden olmuştur. Bu bağlamda, ABD ile hesaplaşma vurgusu görece daha fazla belirginleşirken, aynı kategoride yer alan İsrail sıklıkla ikinci plana itilmiştir. Cihadi-selefi liderler retoriklerinde Filistin meselesini yoğun bir şekilde işlese de İsrail’e karşı mücadele, genellikle Müslüman ülkelerdeki siyasi düzenlerin değiştirilmesinin ve yerel yöneticilerle hesaplaşılmasının bir ön koşul olduğu argümanı ile ertelenmiştir. El-Kaide liderlerinin açıklamalarında “Haçlı-Yahudi” düşmanlar birlikte anılmasına ve İsrail’in “uzak düşman” a dair hedef kümesinin içerisinde yer aldığı görülmesine karşın, Filistin için yapılması gerekenler sıralanırken Irak, Ürdün ve Mısır’daki “yakın düşman” rejimlerle hesaplaşmadan İsrail’le mücadelenin mümkün olmadığı anlayışı öne çıkarılmaktadır. Bu strateji, El-Kaide liderlerinin çokça sorgulanmasına neden olmuş, muhatap oldukları sorular “İsrail’in içinde ve dışında Yahudilere darbe indirmek için elimizden geleni yapmaya çalışıyoruz” şeklindeki cevaplarla geçiştirilmiştir (Levitt, 2010). Bu durum, Filistin’in kurtuluşuna yönelik söylemin somut bir eyleme dönüşmesini engellemiş,

hatta İsrail gibi bir uzak düşmana odaklanmak yerine, yerel düşmanlara karşı mücadele etmek daha konforlu ve pratik bir seçenek olarak görülmüştür. Başka bir ifadeyle, Filistin'in gerçek kurtuluşu için "gerekli sıralama"yı takip etmenin önemine vurgu yapılarak, hedef hiyerarşisindeki çelişkiler giderilmeye çalışılmıştır.

İdeolojik söylem bağlamında ortaya çıkan bu karmaşanın en somut örneklerinden biri, Zevahiri'nin açıklamalarında görülmektedir. Yukarıdaki konuşmasında örneklendirildiği gibi, bir yandan "mürtet iç düşman" ve "Yahudi-Haçlı dış düşman"la aynı anda mücadele edilmesi gerektiğini savunan Zevahiri, 1995 yılında kaleme aldığı "Kudüs'e Giden Yol Kahire'den Geçer" başlıklı makalesinde ise bir ayrıma giderek, Kudüs'ün ancak Mısır ve Cezayir'deki savaşların kazanılması ve bu ülkelerdeki rejimlerin değiştirilmesi ile özgürleşebileceğini savunmuştur (Gerges, 2009, ss. 32-33). Zevahiri'nin "mürtet iç düşman" olarak adlandırdığı rejimleri öncelikli tehdit olarak görmesi, Filistin'in kurtuluşunun İsrail'le doğrudan bir mücadeleden çok, İslam dünyasındaki mevcut yönetimlerin devrilmesi şartına bağlandığını açıkça ortaya koymaktadır. Bu nedenle, "uzak düşman" İsrail'e karşı mücadele aşamalı olarak ikinci plana itilmiş ve Filistin meselesi, daha çok bir propaganda aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Benzer şekilde, Bin Ladin'in "Filistin'in Kurtuluşu İçin Pratik Adımlar" başlıklı ses kaydında, Filistin'e yönelik cihat hattının Afganistan ve Irak'tan başlatılması gerektiği ifade edilmiştir (Paz, 2011, s. 290).

Öte yandan, diğer bir cihadi-selefi örgüt olan Irak İslam Devleti'nin liderleri de Filistin'e giden yolun Irak'tan geçtiğine vurgu yapmıştır. Zerkavi, Irak'taki mücadelenin Filistin'deki nihai savaşın bir başlangıcı olduğunu savunarak, Irak İslam Devleti'nin "Filistin'in kurtuluşuna açılan kapı" olduğunu ileri sürmüştür (Paz, 2011, s. 288). Ebu Ömer el-Bağdadi ise Ürdün ve Mısır'daki Müslümanları hükümetlerine karşı ayaklanmaya ve sınırları aşarak Filistin'deki cihadi güçlere katılmaya çağırarak birlikte, ümmetin düşmanlarına karşı Irak ve Afganistan'da baskıyı artırmanın önemine dikkat çekmiş ve Enbar vilayetine yönelik Amerikan saldırısının, bu bölgenin İsrail'e yönelik füze saldırıları başlatılmasını ve Filistin'e geçiş için bir köprübaşı hâline gelmesini engellemek amacıyla gerçekleştirildiğini savunmuştur (Mendelsohn, 2009, ss. 76-77). Tüm bunlardan hareketle, cihadi-selefi ideolojideki "yakın ve uzak düşman" tartışmasının yarattığı belirsizliklerin, stratejik hedeflerin netleşmesini zorlaştırdığını ve odağın büyük ölçüde İsrail yerine yerel rejimlere kaymasına neden olduğunu söylemek mümkündür. Bu durum, Müslüman coğrafyaların özgürleştirilmeden Filistin'in kurtuluşunun mümkün olmayacağı anlayışını bir gerekçe olarak öne çıkararak, İsrail'e karşı somut adımların sürekli ertelenmesine yol açmıştır.

Üçüncü ve en güçlü açıklayıcı unsur, cihadi-selefi grupların Hamas'a yönelik değerlendirmelerinde yaşanan değişikliktir. Hamas'ın İsrail'e karşı mücadelesi başlangıçta cihadi-selefi gruplar tarafından desteklenmiş ve sempatiyle karşılanmış olsa da zamanla bu yaklaşım köklü bir değişime uğramıştır. Bu değişim, bir yandan Hamas'ın politikaları, diğer yandan cihadi-selefi grupların ideolojik ve stratejik öncelikleri çerçevesinde derin bir ayrışmayı gözler önüne sermiştir. Hamas'a yönelik bu değerlendirme süreçlerini anlamak, cihadi-selefi hareketlerin Filistin bağlamındaki çelişkili söylem ve eylemlerini açıklamak için en güçlü argümanlardan birini sunmaktadır. Cihadi-selefi gruplar, Müslüman Kardeşler düşüncesine karşı itirazları olmasına rağmen, Hamas'ı ilk yıllarında Müslüman Kardeşler'den ayrı bir konumda değerlendirmiştir. Tüm ideolojik farklılıklarına rağmen; Hamas'ın Filistin Yönetimi'ne katılmayı reddetmesi, İsrail'e karşı saldırılara öncülük etmesi ve intihar eylemleri gibi benzer taktikleri kullanması, onu "dost cihadi grup" olarak görmelerine yol açmıştır (Mendelsohn, 2009, s. 77). Ancak bu bakış açısı, Hamas'ın Filistin genel seçimlerine katılma kararı sonrasında düşmanlığa dönüşmüştür. Hamas'ın demokratik sisteme katılması, İran ve Hizbullah'la iş birliğini artırması ve pragmatik politikalar izlediği iddiası, cihadi-selefi grupların Hamas'ı açık bir hedef olarak konumlandırmasına yol açmıştır (Paz, 2011, s. 276).

El-Kaide'nin Hamas'a bakışındaki değişimi izah ederken, ideolojik yaklaşımlara değinmeden önce ilişkilerdeki pragmatist boyutları ele almak yerinde olacaktır. Başlangıçta El-Kaide, Filistin halkını kendi stratejik hedeflerine ulaşmak için bir potansiyel olarak görüp; Hamas'ın popülaritesini ve silahlı mücadele stratejisini hesaba katarak, ideolojik farklılıkları bir süre göz ardı etmiştir. Ayrıca, 11 Eylül saldırılarının ardından El-Kaide'nin "küresel terörizm" bağlamında yalnızlaştırılması, müttefiklerini artırma politikasını benimsemesine yol açmış, bu süreçte Hamas'a karşı görece toleranslı bir yaklaşım geliştirilmiştir. ABD'nin Afganistan ve Irak işgalleri ile Filistin'deki İkinci İntifada gibi akut sorunlar da bu bakış açısını beslemiştir. Buna karşın Hamas, 11 Eylül sonrasında El-Kaide ile arasına mesafe koymaya çalışmış, "küresel terörle mücadele" konseptinin dışında kalma kaygısı taşımıştır (Levitt, 2010). Hamas'ın bu dönemdeki pragmatist tutumu, 2005-2006 seçimlerinin ardından daha belirginleşmiştir. Filistin'de silahlı direniş hareketi olarak tanınan Hamas, siyasi gücünü pekiştirdikten sonra,

uluslararası yardımlara duyduğu ihtiyaç sebebiyle, El-Kaide ile ideolojik ve taktiksel açıdan farklılaştığını vurgulamıştır (Hroub, 2006, ss. 101-103). Bu çalışmanın vaka analizi kısmında görüleceği üzere, bu dönemde, Halid Meşal başta olmak üzere bazı Hamas liderleri, El-Kaide ile aralarındaki farklılıkları sürekli olarak dile getirmiştir. Diğer yandan, Hamas'ın iktidara gelmesinin ardından İran'dan aldığı desteklerdeki artış, Suriye ile olan ilişkileri ve Hizbullah'la daha yakın temas kurması, cihadi-seleflerin rahatsızlığını derinleştirmiştir. Hamas'ın cihadi-seleflerin anlatısında düşman kategorisinde yer alan Şii ve Nusayri aktörlerle stratejik ilişkiler kurması, bu gruplar açısından bir tehdit olarak görülmüştür. Bu bağlamda, bölgesel gelişmelere adapte olma süreci, iktidarını muhafaza etme stratejileri ve uluslararası tanınırlığını artırma çabaları, cihadi-seleflerin Hamas'la mesafelenmesine sebebiyet veren pragmatist gündem maddeleri olarak öne çıkmıştır. Fakat, bu grupların Hamas'a dair tutumlarında söz konusu faktörlere eşlik eden tamamlayıcı etkenler, taviz verilemez olarak gördükleri ideolojik yaklaşımlarda somutlaşmıştır (Habeck, 2010).

Bu bağlamda, Zevahiri, Hamas'ın Filistin Yasama Meclisi seçimlerine katılımını ve laik bir anayasa çerçevesinde faaliyet göstermesini “şeriatın ihlali” olarak değerlendirmiş ve uluslararası sisteme entegre olma çabasını “ümmete ihanet” olarak nitelendirmiştir. Zevahiri'ye göre, Hamas “küçük bir toprak parçasında hüküm süren, ümmetin hedeflerinden kopmuş ve uluslararası toplum tarafından kabul görme arayışında olan yerel bir milliyetçi hareket” ile “yeryüzünde Allah'ın yolunu tesis etmeye çalışan, Allah'ın dininin üstün gelmesi için savaştan İslami bir cihat hareketi” arasında bir tercih yapmış ve bu tercihleri nedeniyle “bir mücahit hareketinden ABD'ye teslim olan Arap mutabakatının bir parçasına” dönüşmüştür (Mendelsohn, 2009, ss. 78-80). Benzer şekilde, Ebu Ömer el-Bağdadi de 2008'de yayımladığı “Din Nasihatı” başlıklı ses kaydında Hamas liderlerini dine ve ümmete ihanet etmekle suçlamış, ancak askeri kanat olan Kassam Tugayları'na Hamas'tan ayrılma çağrısı yapmakla yetinmiştir (Mendelsohn, 2009, s. 81).

Cihadi-selefi grupların bu eleştirileri, Hamas'a yönelik yoğun bir kampanyanın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Öyle ki, Minber et-Tevhid ve'l-Cihad gibi online platformlarda yayımlanan cihadi metinlerde, Hamas'a yönelik eleştiriler, İsrail karşıtı söylemleri hem nitelik hem de nicelik açısından geride bırakmıştır (Hegghammer & Wagemakers, s. 289). İsveç'teki cihadi-selefi bireylerin sosyal medya tartışmalarına ilişkin yapılan bir çalışmada örneklendirilen Hamas'a yönelik sert ifadeler bu durumu açıkça göstermektedir: “Mücahitlerin neden Suriye'de ve diğer ülkelerde olduğu gibi Filistin'de de faaliyet gösteremediğini merak edenlere... Hamas, Allah'ın sözlerini daha ciddiye almaya başladığında, şu anda sahip olduğu şirret davranışları terk ettiğinde ve muhacirlere kollarını açarak, onların gelmelerinin yolunu açtığında! O zaman herkes Filistin'in Yahudi bölgesine ne yapacağımızı görecek” (Gustafsson, 2022, s. 28).

Diğer yandan, Bağdadi'nin yaptığı Hamas-Kassam Tugayları ayrımı, cihadi-selefi grupların Hamas'ın tabanına ilişkin hâlâ belirli bir beklentiye sahip olduğunu da ortaya koymuştur. Kassam Tugayları'nın İsrail'e karşı direnişteki etkinliği nedeniyle cihadi-selefi gruplar tarafından daha az eleştirilmesi, silahlı mücadelenin meşruiyetini zedelemekten kaçınma çabasıyla doğrudan ilgili olmuştur. Aynı zamanda, bu durum toplumsal tabanlar arasında geçişkenlik olma ihtimalinin de göz ardı edilmediğini göstermektedir. Nitekim 2011'de yüzde 34'e kadar düşse de 11 Eylül saldırılarının hemen ardından yapılan bir ankette Filistinlilerin yüzde 72'si Bin Ladin'e güvendiğini belirtmiştir (Hegghammer & Wagemakers, ss. 286-287). Bu oran, birçok Müslüman ülkeye kıyasla daha yüksek bir seviyede olduğundan, Filistin'de cihadi-selefi gruplara eğilim potansiyelinin bu gruplar tarafından fark edildiği anlaşılmaktadır. Hamas'ın siyasete girmesinden hoşnut olmayan bazı üyelerin hareketten ayrılarak cihadi-selefi gruplara katılması bu eğilimi daha da güçlendirmiştir (Berti, 2011, s. 75). 2005 sonrasında Gazze'de ortaya çıkan cihadi-selefi örgütler hızla ivme kazanmış ve hedeflerini Hamas hükümetini yıkmak olarak çerçevelemiştir. Bu durum, Hamas'ın daha yoğun önlemler almasını zorunlu kılmış ve süreç cihadi-selefi gruplarla bağlantılı olduğu düşünülen bazı kişilerin Hamas'tan ihraç edilmesiyle sonuçlanmıştır. Hamas ile cihadi-selefi gruplar arasındaki en kanlı çatışma, Gazze'nin Refah bölgesinde bir İslam Emirliği ilanı girişiminin ardından yaşanmıştır. Hamas'ın İbn Teymiyye Camii'ni yıkması ve bu süreçte 29 kişinin hayatını kaybetmesi, cihadi-selefi gruplara yönelik sert önlemlerin açık bir göstergesi olmuştur (Berti, 2011, s. 77). Ancak bu müdahalelere rağmen, cihadi-selefi gruplar Hamas'ın otoritesini zayıflatmaya yönelik eylemlerine devam etmiş, ateşkes dönemlerinde bile İsrail'e roket saldırıları düzenleyerek Hamas Yönetimi'ne tehdit oluşturmuştur. Hamas, bu meydan okumalara karşı dini kurumlar üzerindeki kontrolünü artırmış ve Gazze'de cihadi-selefi etkileri sınırlandırmak amacıyla bu grupların faaliyetlerini izole etmeye çalışmıştır.

Sonuç olarak, Hamas’a yönelik sempatiden düşmanlığa evrilen cihadi-selefi yaklaşım, 2009 sonrasında daha görünür hâle gelmiştir. Bu durum, cihadi-selefi grupların Hamas’ı “mürtet” olarak gören, ancak Filistin’in kurtuluşunu önemseydiğini ifade eden yeni bir söylem geliştirmelerine neden olmuştur. Bu bağlamda, Hamas ile İsrail arasındaki çatışmalara ve savaşlara ilişkin yapılan açıklamalarda Hamas’ın adı nadiren anılmış, ağırlıklı olarak Filistin üzerinden mesajlar verilmiştir. Başka bir ifadeyle, düşman statüsünde gördükleri Hamas’ın İsrail karşısında güç kaybetmesi, cihadi-selefi gruplar tarafından dolaylı bir şekilde olumlu karşılanmıştır. Hamas’ın tüm bu süreçlerde gücünü koruması ve otoritesini tahkim etmesi ise cihadi-selefi grupların Filistin konusunda daha az açıklama yaptığı yeni bir konjonktür yaratmıştır. Dolayısıyla, bu örgütlerin Filistin’e ilişkin eylem ve söylemlerindeki tutarsızlıklarda Hamas faktörü oldukça önemli bir yer edinmiştir.

Aksa İntifadası’ndan Furkan Savaşı’na Cihadi-Selefilere Söylem Değişikliği

El-Kaide ve diğer cihadi-selefi yapılanmaların Filistin konusundaki açıklamalarında meydana gelen içerik değişikliği, 2000-2005 yılları arasındaki Aksa İntifadası ile 2008-2009’daki Furkan Savaşı arasında yapılan bir karşılaştırmada ortaya çıkmaktadır. Aksa İntifadası’nın, İsrail’in zulmüne karşı sembolik bir direniş olarak tüm dünyada dikkat çekmesi, cihadi-selefi örgütlerin Filistin meselesi hakkında daha fazla açıklama yapmasına yol açmıştır. Bu politikada, dünyanın farklı bölgelerindeki haksızlıklardan rahatsız olan Müslüman bireyleri kazan(dır)ma stratejisi öne çıkarken, Filistin’de sistem dışı hareket eden İslamcı silahlı grupların varlığı da El-Kaide gibi örgütlerin bu gruplara karşı ideolojik yakınlık hissetmesinde etkili olmuştur. Bu süreçte, Bin Ladin’in açıklamaları başta olmak üzere farklı cihadi-selefi figürlerin Filistin meselesinde destek beyanatlarında bulunduğu görülmüştür. Nitekim Ekim 2001’de El Cezire’den Teysir Elluni’ye verdiği röportajda Bin Ladin, “daha önceki açıklamalarından farklı olarak Amerika’yı Arap Yarımadası’ndan çıkarma vurgusunun geri planda kaldığı, bunun yerine Filistin meselesini konuşmalarının merkezine aldığı” yönündeki bir soruya muhatap olarak, şu yanıtı vermiştir: “Ben cihadın, Aksa’yı kurtarmak ya da Filistin, Lübnan, Irak ve diğer İslam topraklarındaki mazlumlara savunmak amacıyla tüm Müslümanlar için farz olduğunu söylüyorum. Aynı şekilde, Arap Yarımadası’nı müşriklerden temizlemenin de zorunlu olduğunda şüphe yoktur. Filistin meselesini ön plana çıkardığım yönündeki iddialara gelince, bu doğru değil... Ancak son dönemde yaşanan bazı gelişmeler belirli bir konuyu öne çıkarabilir, biz de diğerlerini göz ardı etmeden o yönde hareket ederiz” (Lawrence, 2005, s. 115). Ocak 2002’de kamuoyuna yönelik yayımladığı bir mektubunda ise Amerika’ya neden karşı olduklarını ve neden ona savaş ilan ettiklerini açıklarken Filistin meselesine dikkat çekmiştir: “Siz bize Filistin’de saldırdınız... Filistin’de dökülen kanın intikamı da aynı şekilde alınacaktır” (Lawrence, 2005, ss. 162-163).

Bin Ladin, Aralık 2001’de yaptığı bir başka açıklamada da “Amerika ve Batılı liderler daima Hamas ve İslami Cihad’ı terörist örgütler olarak nitelendiriyor. Eğer kendini savunmak terörizm olarak görülüyorsa, meşru olan nedir? Bizim savunmamız ve savaşımız, Filistin’de mücadele eden -Hamas gibi- kardeşlerimizden farklı değildir” (Lawrence, 2005, s. 152) ifadeleri üzerinden Filistin direnişiyle özdeşlik kurmaya çalışmıştır. Hamas lideri Şeyh Ahmed Yasin’in İsrail tarafından öldürülmesinin ardından yaptığı bir diğer konuşmada ise Yasin’in intikamını alacaklarına dair yemin ederek, Filistin mücadelesini cihadi-selefi söylemin önemli bir unsuru olarak çerçevelemiştir (Lawrence, 2005, s. 234). Aksa İntifadası boyunca yapılan bu tür açıklamalar, cihadi-selefi örgütlerin Filistin meselesini hem ideolojik bir meşruiyet kaynağı hem de küresel çapta destek elde etmek için bir araç olarak kullandığını göstermektedir. Sahada operasyonel bir katkı sunmaktan büyük ölçüde kaçınan bu örgütler, Filistin’i kendi stratejik hedefleri doğrultusunda araçsallaştırmaya devam etmiştir. Her şeye rağmen, 2000-2005 yılları arasında cihadi-selefi gruplar tarafından gerçekleştirilen 15’i İsrail dışındaki, 3’ü ise İsrail içindeki hedeflere yönelik toplam 18 saldırı tespit edilmiştir. Bu sayı, 2006-2010 döneminde gerçekleşen toplam 5 saldırıyla karşılaştırıldığında daha dikkat çekici hâle gelmektedir. Aksa İntifadası döneminde Filistin’e yönelik söylemlere zaman zaman fiili eylemlerin de eşlik ettiği görülürken, 2005 sonrasında söylemlerdeki niteliksel dönüşümün, eylemsel düzeydeki belirgin bir azalmayla da örtüştüğü dikkat çekmiştir (Atiyas-Lvovsky, 2023, s. 5).

El Kaide’nin Filistin’e ilişkin ilgisinin 2005-2006 sonrasında zayıflamasındaki en önemli faktörlerden biri olarak “Hamas’a karşı duruşunda ortaya çıkan değişim”in en görünür yansımaları, Hamas ile El-Kaide liderleri arasındaki “söz savaşları”nda ortaya çıkmıştır (The Washington Institute for Near East Policy, 2007). El-Kaide’nin iki numaralı ismi Zevahiri, 6 Mart 2006’da, Filistin’deki genel seçimlerin hemen ardından yaptığı açıklamada görece yumuşak bir üslupla Hamas’a çağrıda bulunmuş ve şu ifadeleri kullanmıştır: “Hamas’taki

kardeşlerimi savaşmaya ve Filistin Yönetimi ile İsrail arasındaki anlaşmaları kabul etmemeye çağırıyorum... İktidara ulaşmak tek başına bir hedef değildir" (CNN, 2006). Zevahiri'nin bu açıklamasına Hamas sözcüsü Usame Hamdan şu sözlerle karşılık vermiştir: "Biz tavsiyeden daha fazlasını istiyoruz. Müslümanları bizim tarafımızı tutmaya çağırıyoruz... Ancak bazıları Hamas'ın hükümet kurduğu için direnişten vazgeçebileceğini ya da Filistin'in bazı bölgelerinden taviz vereceğini düşünüyor, bizim gündemimizde böyle bir şey yok" (The Washington Institute for Near East Policy, 2007). Aynı dönemde Hamas Siyasi Büro Şefi Halid Meşal ise daha temkinli ve stratejik bir açıklamayla uluslararası kamuoyuna seslenmiş ve El-Kaide ile aralarına mesafe koymaya çalışmıştır: "Hamas, kendi topraklarında işgalci İsrail'e karşı hareket etmektedir ve Filistin dışında herhangi bir operasyonu bulunmamaktadır... Dünya, Hamas ile El-Kaide arasında net bir ayrım yapabilmelidir" (The Washington Institute for Near East Policy, 2007).

Buna karşın, Zevahiri, Aralık 2006'daki bir açıklamasında Hamas'a yönelik eleştirilerini sertleştirerek, "Seçimlere girmeden önce nasıl oldu da Filistin için İslami bir anayasa talep etmediler? Onlar İslami bir hareket değil mi? Mahmud Abbas'ın meşruiyetini kabul etmek, nihayetinde cihadın tasfiyesine ve İsrail'in tanınmasına yol açacak bir uçurumdur" (Levitt, 2009) ifadelerini kullanmıştır. Şubat 2007'de Hamas ile El Fetih arasında imzalanan Mekke Anlaşması ise El-Kaide'nin Hamas'a yönelik tutumundaki kırılmanın belirginleştiği bir dönüm noktası olmuştur. Zevahiri, bu anlaşmaya ilişkin açıklamasında son derece sert bir dil kullanmıştır: "Hamas liderliği sonunda Sedat'ın aşağılanma ve teslimiyet trenine katıldı... Hamas, ABD şeytanı ve onun Suudi ajanıyla pikniğe gitti... Bu nasıl bir hükümettir ki, İsrail'den izin almadan giriş çıkışları ve iki parçası arasındaki hareketleri kontrol edemiyor?" (The Washington Institute for Near East Policy, 2007). Benzer şekilde, El-Kaide'nin önde gelen ideologlarından Ebu Yahya el-Libi de Hamas'a yönelik eleştirilerinde katı bir üslup benimseyerek şu ifadeleri kullanmıştır: "İntikam nerede, bombalar nerede, ateş nerede? Açıklamalarınızı dinleyenler artık sizinle seküler gruplar arasında ayrım yapamıyor" (The Washington Institute for Near East Policy, 2007). Zevahiri'nin Mayıs 2007'de yaptığı bir başka açıklamada da Hamas'ın "direniş ile hükümet olma tercihleri arasında sıkıştığı ve ikincisine meylettiği" suçlamasında bulunularak, "Hamas liderliği, Filistin'deki Müslüman ümmetin haklarına yönelik saldırıya katılmayı kabul etti" (The Washington Institute for Near East Policy, 2007) yorumu yapılmıştır.

Tüm bu eleştirilere rağmen, Haziran 2007'de Hamas'ın Gazze'de yönetime el koymasının ardından Zevahiri söyleminde nispi bir yumuşamaya gitmiş ve Hamas'a yönelik kapıyı tamamen kapatmadıklarını göstermiştir. Bu dönemde yaptığı açıklamada şu ifadeleri kullanmıştır: "Bugün Hamas mücahitleri de dahil olmak üzere Filistin'deki mücahitleri, liderliklerinin yaptığı tüm hatalara rağmen desteklemeliyiz... Kardeşlerimize, Hamas mücahitlerine diyoruz ki biz ve tüm Müslüman ümmeti sizin yanınızdayız, ancak yolunuzu düzeltmelisiniz" (The Washington Institute for Near East Policy, 2007). Bu açıklama Hamas cephesinde karşılık bulmamış, hareketin sözcüsü Gazi Hamad, Zevahiri'ye sert bir şekilde yanıt vererek aralarındaki ayrışmanın derinleştiğini göstermiştir: "Biz bağımsız bir hareketiz ve kimseden emir almayız. Zevahiri duruşunda her zaman hata yapıyor. Bazen Hamas'ın öldüğünü düşünüyor, bazen de Hamas'ı destekleme çağırısı yapıyor. Biz ne El-Kaide'den ne de başka bir örgütten emir alıyoruz" (The Washington Institute for Near East Policy, 2007).

Jihadology.net internet sitesinde cihadi-selefi grupların açıklamaları, videoları, beyanatları ve diğer yayınları bağlamında yapılan bir aramada, 2006 yılından itibaren, cihadi-selefi grupların Filistin konusundaki açıklamalarının içeriğinde önemli bazı değişimlerin yaşandığı gözlemlenmektedir. Her ne kadar bu sitede 2010 yılı öncesine ait arşiv materyalleri oldukça sınırlı olsa da 2005 yılı sonrasında dijital medya kullanımının artmasıyla bu döneme ait arşivlerin daha fazla olduğu görülmektedir. Ancak, "Filistin" anahtar kelimesiyle yapılan aramalarda, ilginç bir şekilde, 2006-2010 yılları arasına kıyasla 2000-2005 dönemine ait daha fazla paylaşıma rastlanmaktadır. Bu durum, 2003 yılındaki Irak işgaliyle başlayan ve özellikle 2005-2006 yıllarında Hamas'ın demokratik seçimlere katılma kararıyla daha belirgin hâle gelen Filistin meselesinin cihadi-selefi grupların gündeminde arka plana itilme sürecine işaret etmektedir. Ancak 2000'li yılların ikinci yarısındaki bu genel eğilimin önemli bir istisnası, 2008-2009 yıllarında gerçekleşen Furkan Savaşı sırasında gözlemlenmiştir. Bu savaş döneminde, cihadi-selefi grupların Filistin'e yönelik ilgisinin yeniden canlandığı ve gelişmelere kayıtsız kalmadıkları görülmektedir. Fakat bu ilgi, Aksa İntifadası dönemindeki söylemlerle karşılaştırıldığında, açıklamalarda öne çıkan vurgu noktalarının değişmesiyle belirgin bir farklılık göstermektedir.

Jihadology.net'te 2000-2005 dönemi için Eylül 2000, Şubat 2001, Haziran 2001 ve Kasım 2002 tarihli dört arşiv belgesine ulaşılmıştır. Bu belgelerden ikisi Libya (Zelin, 2000) ve Cezayir'deki gruplara (Zelin, 2001b), diğer ikisi ise Bin Ladin'in video kayıtlarına (Zelin, 2001a) ve açıklamalarına (Zelin, 2002) aittir. Bu materyallerde Filistin

isinin, Hamas'a kıyasla daha fazla zikredildiği, ancak Hamas'a doğrudan ya da dolaylı olarak herhangi bir muhalif tutumun da olmadığı dikkat çekmektedir. 2006-2010 döneminde ise Filistin temalı aramalarda sadece iki arşiv materyaline rastlanmıştır. İlki, Şubat 2008'de yayımlanan Bin Ladin'in "Filistin'in Kurtuluş Yolu" başlıklı videosudur (Zelin, 2008). Bu videoda, önceki söylemlerden keskin bir kopuş gözlemlenmektedir. Hamas'ın ismi doğrudan anılmasa da "demokratik-şirk düzeni"nde faaliyet göstermeye yönelik olumsuz göndermeler ve Irak'taki cihadi-selefi gruplara destek vermenin Filistin'in kurtuluşu için önemine yapılan vurgu, Hamas'ın siyaset tercihlerinin şiddetle eleştirildiğini ortaya koymaktadır. Bin Ladin, konuşmasında "Haçlı-Siyonist ittifak" ve "mücahitler" olarak tanımladığı iki kutup arasındaki üçüncü bir kategoriye Hamas'ı yerleştirdiğini ima etmektedir. İkinci materyal ise Ocak 2009'da Furkan Savaşı sırasında yayımlanan Mağrib El-Kaidesi'ne ait bir ses kayıdır (Zelin, 2009). Bu kayıta, Bin Ladin'in söylemine kıyasla daha yumuşak bir üslup benimsenmiş, Hamas'ın adı anılmadan Gazze'ye yardım ve dayanışma çağrıları yapılmıştır. Bunun yanı sıra, Mısır, Cezayir ve Moritanya gibi ülke yönetimleri eleştirilerek Gazze'deki durumdan sorumlu tutulmuşlardır.

Benzer şekilde, 2008-2009 savaşı sırasında artış gösteren üst düzey El-Kaide liderlerinin açıklamaları da Filistin meselesini çeşitli şerhler eşliğinde yeniden gündeme taşımıştır. Savaş sırasında ilk açıklamayı yapan Zevahiri, İsrail'in Gazze'deki saldırılarına misilleme olarak tüm Müslümanları İsrail ve Batı hedeflerine saldırıya çağırarak, Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek'i ise Gazze'de yaşananlardan dolayı 'suçlu ve hain' ilan etmiştir. Hamas'ı doğrudan zikretmeden Filistin'le dayanışma mesajı veren Zevahiri, İsrail'in Müslüman ülkelerdeki işbirlikçi rejimlerden cesaret aldığını belirterek, "uzak düşmanlar"ı hedef göstererek başladığı konuşmasını "yakın düşmanlar"la hesaplaşmayı çözüm yolu olarak sunarak bitirmiştir (France24, 2009). Bundan kısa bir süre sonra el-Libi'nin ses kaydı yayımlanmış, bu konuşmada Gazze'deki savaşın Hamas'ın zayıflatılmasından daha öte hedeflerinin olduğu belirtilerek, Filistin'le dayanışma için Ürdün ve Mısır gibi rejimlerin devrilmesi gerektiği belirtilmiştir. Fakat el-Libi'nin konuşmasında en dikkat çekici nokta, İngiltere'de ve Avrupa ülkelerinde saldırı yapılması çağrısı olmuştur (Global Terrorism Research Project, 2009b). El-Kaide çizgisinde uzak-yakın düşman bağlamında yaşanan ideolojik hibritleşmenin bir tezahürü olan bu çağrı, örgüt liderleri arasında uzak ve yakın düşmanlarla ilgili hiyerarşik önceliklendirmede kafa karışıklığı olduğunu göstermiştir. Savaşın bitiminden kısa bir süre sonra Bin Ladin tarafından yayımlanan Mart 2009 tarihli "Filistin'in Kurtuluşu İçin Pratik Adımlar" başlıklı ses kaydında ise yakın düşman vurgusu tekrar öne çıkarılarak, Filistin hattının işbirlikçi Müslüman rejimlerle mücadeleden geçtiği dile getirilmiştir:

"Acı gerçek şu ki, ülkelerimiz içeriden işgal altındadır ve Arap Siyonistleri -bölgenin yöneticileri ve düşmanımızın vekilleri- ve onların askerleri, oradaki zayıf ve mazlumlara yardım etmemizi engelleyenlerdir. Yani, ülkelerimizin yöneticilerin ve onları atayanların çıkarları doğrultusunda işgal edilmiş olduğunu, buna hem askeri hem de sivil orduların yardımcı olduğunu fark etmedikçe, bu orduların en tehlikeli ve en önemli kısmının, onları kiralayan kötü niyetli âlimler, eğitilmiş sınıf ve medya adamları tarafından yönetilen sivil ordular olduğunun bilincine varmadıkça... Filistin'i özgürleştirmemiz mümkün olmayacaktır... Ve el-Aksa'yı özgürleştirmeyi arzulayanlar için nadir ve değerli fırsat, Irak'taki mücahitleri, Mezopotamya'yı özgürleştirebilmeleri için ihtiyaç duydukları her şeyle desteklemekte yatmaktadır. Ve bununla iki görevi yerine getirmiş olacaklardır: Siyonistlerin en büyük müttefikinin yenilgiye uğratılması, sonra Ürdün'e ilerlemeleri, çünkü Ürdün en iyi ve en geniş cephe olup, halkının yarısı geçmişte Filistin'den sürülen Filistinlilerdir ve Ürdün'den sonra ikinci hamle Batı Şeria'ya ve komşu bölgelere olacak, sınırlar zorla açılacak ve gerekli ihtiyaçlar tamamlanarak, tüm Filistin, nehirlerden denize kadar, Allah'ın izniyle özgürleştirilecektir." (Global Terrorism Research Project, 2009a)

Bin Ladin'in bu açıklamaları, Irak'ta yönetimi ele geçirmenin Filistin için net bir ön koşul hâline geldiği inancına işaret etmektedir. 2001 yılındaki El Cezire mülakatında Filistin'in merkeze alındığına dair yer alan beyanatların aksine, Bin Ladin'in geldiği çizginin; Ortadoğu'daki gelişmeler, Gazze özelindeki şartlar ve Hamas'a bakıştaki değişimin etkisiyle, Filistin'in kriz anlarında hatırlanan ama genel yaklaşımda ikinci planda kalan bir gündem maddesine dönüştüğünü göstermektedir. Diğer yandan, Bin Ladin'in açıklamasında dikkat çeken bir diğer nokta, Hamas'a yönelik eleştirilerde kullanılan dilin değişmesidir. El-Kaide, 2008-2009 yıllarındaki Furkan Savaşı ile birlikte yeni bir strateji izlemeye başlamış; Bin Ladin, konuşmasında Hamas'ın yerine onun önemli müttefikleri olan Hizbullah'ı hedef alarak, hem El-Kaide'nin İran ve Hizbullah'a karşı olan anlatsını güçlendirmiş hem de "yanlış yola sapmasında" bu aktörlerle olan ilişkilerinin etkili olduğu varsayımıyla Hamas'ı bu yapılardan uzaklaştırmaya yönelik bir strateji izlemiştir. Bu bağlamda, Hizbullah lideri Hasan Nasrallah'ı Mısır Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek ile eşitleyerek şu açıklamada bulunmuştur: "Tüm Arap devletleri Filistin ile

olan sınırlarını kapatmış ve mücahitlerin hareketini engellemektedir; üstelik, Lübnan sınırında Filistin’in kuzey cephesinden istisna edilen kısımla ilgili olarak, Hasan Nasrallah ve partisi, Yahudileri korumak için binlerce Haçlı gücünün girmesini öngören 1701 sayılı kararı kabul etmiştir. Dolayısıyla bu konuda Hasan ile Hüsnü ve oradaki ailemizi kuşatan diğer Arap put-kralları arasında hiçbir fark yoktur” (Global Terrorism Research Project, 2009a).

Bin Ladin’in bu tutumuna benzer bir yaklaşımı, aynı dönemdeki çeşitli cihadi-selefi yayın organlarında da görmek mümkündür. Bu bağlamda, Filistin’de çıkarılan el-Hakika Dergisi’nin Şubat 2009 sayısında yayımlanan bir yazı, “ Hamas’ın yaraları üzerinde dans eden sizler, kendinize gelin!” cümlesiyle başlamakta ve Hamas’ın savaşta aldığı hasara sevinen cihadi-selefi yapılara uyarı niteliği taşımaktadır. Bir nevi özeleştirici mahiyetinde olan bu yazı, Hamas’a yapılan eleştirilerin artmasının İran’ın Gazze’de önünü açacağına değinmektedir: “Filistin’deki cihad projesinin yok edilmesi, özellikle Arap ve Filistinli cihadın kalıntılarının ortadan kaldırılması anlamına gelmektedir. Bu plan, Filistin’deki askeri varlık ve gücü tasfiye etmeyi amaçlamaktadır ve nihai hedefi, Yahudi kontrolünü pekiştirmektir. Ancak, eğer bu durumdan çıkaracakları bir ders olursa, Filistin davası ve onun cihadı -bilmeden- Şii projesine, örneğin İran Cumhuriyeti’nin Şii çizgisine doğru yöneltilmiştir” (Bin Ukbe, 2009). Fakat, bu açıklamalardan kısa bir süre sonra, Hamas ile Gazze’deki cihadi-selefi gruplar arasında yaşanan sert çatışmalar, Furkan Savaşı sırasındaki görece toleranslı tonu tersine çevirmiştir. Hamas’ın cihadi-selefilere yönelik operasyonunun ardından, hedef alınan gruplar yayımladıkları ortak açıklamada, Hamas’ı “mürtet” ilan etmiş ve eylemlerinin “Filistin’i gasp eden Yahudilerin ve Irak, Afganistan, Çeçenistan ve Somali’deki Müslümanları katleden Haçlıların çıkarına hizmet ettiğini” belirtmişlerdir. Bin Ladin ve Zevahiri’den, “bu vahşi katliama sessiz kalmamaları” talep edilen bildiride, Hamas ile cihadi-selefi gruplar arasında kesin bir kopuş ve ayrışma çağrısı yapılmıştır (Maan News, 2009.). Bu gelişme, 2005 sonrası yaşanan kırılmanın yeni bir aşamaya geldiğini ve küresel çapta cihadi-selefi örgütlerin Hamas’a yönelik eleştirilerinin ivme kazandığını göstermektedir (Paz, 2011, s. 290). Bu süreçle birlikte, Filistin’e ilişkin açıklamalarda ‘Filistin-Hamas ayrımı’ daha belirgin hâle gelmiş, Gazze’de ve Filistin’de yaşanan en zor süreçlerde dahi Hamas neredeyse hiç zikredilmemeye çalışılmıştır.

Sonuç olarak; iki dönem esnasındaki açıklamalar karşılaştırıldığında, Hamas’ın 2005-2006 seçimlerine dâhil olmasının yanı sıra, Irak’taki işgal sonrası sürecin de bu dönüşümde etkili olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, Hamas’a ilişkin cihadi-selefi grupların bakış açısındaki değişim, demokratik düzende oyuncu olmasına yönelik yoğun eleştirilere ilaveten, hareketin kendisini yerel/ulusal sınırlara hapsetmesini de hedef alarak, “Filistinsizleştirilmiş bir anlatı” (Hroub, 2014) üzerinden şekillenmiştir. Bu doğrultuda, Filistin’i kurtarmanın yerel bir mücadeleye mahkûm olmak yerine, tüm coğrafyaları kuşatan küresel bir planlama ile mümkün olabileceği vurgulanmıştır. Dolayısıyla, Hamas için Filistinli kimliği gittikçe daha belirgin hâle gelirken, cihadi-selefilere bu tarz kimliklerin reddini savunarak, daha geniş bir tanım çerçevesinde tüm bölgelerde “din” kimliğini öne çıkarmışlardır. Böylece, farklı coğrafyalara ilişkin açıklamalarda, yerel siyasetten ziyade her platformda geçerli dini bir vaaz izlenimi veren genel çerçeveler üzerinden açıklamalar yapılmıştır. Bunun geniş kitlelere ulaşması açısından ise Irak, kritik bir mücadele alanı şeklinde öne çıkmış, açık ve kanayan bir yara olarak Filistin’le yarışır bir gündem hâline gelmiştir (Gerges, 2009, s. 266). Zamanla Filistin’in arka planda kaldığı ve Irak üzerinden küresel bir idealin oluşturulduğu cihadi-selefi anlatı belirginleşmiştir. Bir başka deyişle, Hamas’la ilişkili ortaya çıkan ideolojik endişeler ile Irak özelinde Ortadoğu’daki gelişmelerin zemin hazırladığı pratik kaygılar, uzak-yakın düşman ikilemiyle de birleşerek, 2000’li yıllarda cihadi-selefilere Filistin ilgisinin tonunda yaşanan kayda değer değişimlerin kaynağını oluşturmuştur. 2010 sonrasında ise Arap Baharı’nın etkisiyle bu söylem farklı bölgelerdeki savaş anlatılarında daha fazla karşılık bulmaya başlamış ve Filistin, cihadi-selefi gruplar için daha da geri plana düşmüştür.

Bulgular ve Tartışma

Araştırmanın bulguları, cihadi-selefi örgütlerin Filistin meselesine kayıtsız kaldığı iddiasının eylem boyutunda büyük ölçüde doğrulandığını, ancak söylem bazında bu örgütlerin belli düzeyde de olsa varlık gösterdiklerini ortaya koymaktadır. Bu durum, söz konusu iddianın mutlak bir gerçeklik taşımadığına işaret etmekle birlikte, örgütlerin söylemleri ile eylemleri arasındaki belirgin tutarsızlıklar, bu varsayımın güçlü bir temele dayandığını açığa vurmaktadır. Ayrıca, 2010 öncesi dönem için söylem merkezli olarak niteliksel dönüşümlerin yaşandığı da tespit edilmiştir. 2000-2005 yılları arasında Filistin’i doğrudan gündemleştiren ve Hamas’ı görece olumlayan bir söylem daha öne çıkarken, 2006-2010 yılları arasında bu tablo ikili strateji eşliğinde kayda değer bir dönüşüm geçirmiştir. Buna göre, “Hamas’a yönelik sert üsluplu genel eleştiri”ye eşlik eden “Irak gibi yakın düşman

bölgelerinin öncelenmesi gerektiği” fikri birinci stratejiyi oluştururken, sıcak çatışma ortamlarının cari olduğu zamanlarda “geçici süreliğine Hamas’a karşı toleranslı olmayı, ama onun yanlış görülen ittifak ilişkilerini sert bir şekilde hedef almayı” öngören yaklaşım ise ikinci stratejiyi temsil etmiştir.

Bulgular, cihadi-selefi örgütlerin, Filistin’deki zulüm ve adaletsizlikleri Müslüman dünyasında güçlü bir duygusal sembol hâline getirerek, potansiyel üyelerin hassasiyetlerini harekete geçirme ve diğer çatışma bölgeleri için insan kaynağı sağlama stratejisi izlediğini ortaya koymaktadır. Filistin meselesine duyarlılık gösteren bireyleri hedef kitle olarak belirleyerek bu hassasiyet üzerinden destekçi kazanmak, örgütlerin dikkatle planlanmış bir önceliği olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca, şiddet ve savaş ortamlarının azalması durumunda, Filistin meselesinin bu örgütlerin gündeminde daha fazla yer bulacağı ve yeniden önemli bir odak hâline geleceği değerlendirilmiştir. Özellikle, örgütlerin sıkça dile getirdiği “Filistin’i kurtarma mücadelesinde en etkili güç oldukları/olacakları” iddiaları, bu yaklaşımın somut bir yansıması olarak yorumlanabilir. Bu bağlamla ilişkili olarak, Kudüs’ün ancak İslam’ın bayrağı altında özgürleştirilebileceği, aksi takdirde böyle bir zaferin en büyük faydasının dinsiz liderlere olacağı tezi (Gerges, 2009, s. 10), cihadi-selefi örgütlerin Filistin’e olan değişken ilgi(sızlık)lerini açıklamakla kalmayıp, aynı zamanda Hamas’a yönelik bakış açılarındaki dramatik dönüşümleri anlamlandırmada da önemli bir çerçeve sunmaktadır.

Başlangıçta El-Kaide gibi cihadi-selefi örgütler tarafından “dost cihadi grup” olarak kabul edilen Hamas, 2006’daki Filistin seçimlerine katılımı ve ardından gelen Mekke Anlaşması gibi adımları nedeniyle cihadı terk etmek ve seküler çerçevelere boyun eğmekle suçlanmıştır. Bu süreç, küresel cihadi örgütler ile yerel direniş hareketleri arasındaki ideolojik ve stratejik ayrışmayı belirgin bir şekilde ortaya koymuştur (Hovdenak, 2009, ss. 11-15). “Küresel yaklaşım” ve “yerel/ulusal perspektif” arasındaki bu gerginlik, cihadi-selefi grupların, Hamas’ın Filistin’deki nüfuzunu kendi operasyonel hedefleri açısından bir engel olarak görmelerine yol açmıştır. Ayrıca, Hamas ve İslami Cihad’ın İran ve Hizbullah ile kurdukları ilişkiler ve bu dış aktörlerin Filistin direnişi üzerindeki askeri etkisi, cihadi-selefi grupların Filistin konusundaki duyarsızlıklarına bir gerekçe olarak kullanılmıştır. Bu dış aktörleri dini açıdan “makbul” görmeyen cihadi-selefi gruplar, Hamas ve İslami Cihad’ın bu ittifaklarından rahatsızlık duymakta ve eleştirilerinde bu konuyu sıkça gündeme getirmektedir. Ayrıca, Hamas’ın 2006 sonrasında Müslüman Kardeşler’in siyasi çizgisiyle özdeşleştiği iddiası, bu grupların itiraz noktalarının başında gelmektedir. Tüm bu faktörler, Hamas’ın kontrolündeki Gazze veya Filistin’in, cihadi-selefi gruplar tarafından mücadelenin öncelikli alanı olarak görülmemesine neden olmuştur. Bu bağlamda, Filistin Yönetimi’ne yönelik eleştirilerini Hamas’a da yönelten cihadi-selefi gruplar, İsrail saldırılarına karşı Filistin halkına destek mesajları vermeye devam etmelerine karşın, Hamas’ı açıklamalarında mümkün olduğunca zikretmemeyi tercih etmiştir. Bu gruplara göre, Filistin’in gerçek kurtuluşu Hamas gibi demokratik düzene dahil olmuş yapılarla değil, İslam Halifeliği’nin kuruluşunu sağlayacak “gerçek mücahitler” aracılığıyla mümkün olacaktır.

Çalışmanın bir diğer bulgusu ise cihadi-selefi ideolojide önemli bir yere sahip olan “uzak ve yakın düşman” ikileminin, bu grupların stratejik önceliklerini belirlemede etkili olduğu yönündedir. El-Kaide tarafından söylemsel düzeyde bu ikilemin aşıldığı iddia edilse de ideolojik netlikten yoksunluk nedeniyle ortaya çıkan “melez bakış açısı”, yakın düşman olarak tanımlanan yerel rejimler ve grupların genellikle daha acil bir tehdit olarak algılanmasına yol açmıştır. Bu durum, uzak düşman olarak görülen İsrail’e karşı savaşın ikinci plana itilmesine sebep olmuştur. Söz konusu stratejik önceliklendirme, Ortadoğu gibi çatışmaların süreklilik arz ettiği bölgelerde bu örgütlerin küresel güçler tarafından manipüle edilmesini kolaylaştırmıştır. Düşman hiyerarşisinde yaşanan bu belirsizlik, Filistin’e yönelik operasyonel duyarsızlığın en önemli nedenlerinden biri olarak öne çıkmıştır. Araştırmanın sonuçları ayrıca, Filistin konusunda ileri sürülen coğrafi ve lojistik sınırlılık argümanının yeterince açıklayıcı bir faktör olmadığını ortaya koymuştur. Bu argümanın, cihadi-selefi gruplar tarafından kendi kitlelerini ikna etmek amacıyla kullanılan bir retorik malzeme olduğu tespit edilmiştir.

Cihadi-selefi örgütlerin Filistin meselesine yönelik ilgi ve yaklaşımlarının tarihsel, söylemsel ve pratik boyutları dikkate alındığında, bu konunun uzun vadede örgütlerin gündeminde ikincil bir mesele olarak kalmayı sürdüreceği öngörülmektedir. Özellikle, Filistin’deki siyasi denklem, Hamas’ın bölgedeki etkisi ve örgütlerin stratejik öncelikleri bu durumu belirgin şekilde etkilemektedir. Filistin meselesinin, cihadi-selefi örgütler tarafından stratejik bir enstrüman olarak araçsallaştırılmaya devam edilmesi muhtemeldir; ancak bu durum, Filistin’e dair doğrudan operasyonel bir ilgi veya müdahale anlamına gelmemektedir. İkinci İntifada ve Furkan Savaşı süreçlerinde yapılan söylemsel çıkışların frekans yoğunluğu ve nitelik karşılaştırması, bu eğilimi doğrular nitelikte olmuştur. Sonuç olarak, cihadi-selefi örgütlerin Filistin’e yönelik yaklaşımlarında hem ideolojik hem de

pratik bir tutarsızlık olduğu, bu konunun örgütlerin stratejik öncelik sıralamasında yerini kaybettiği ve gelecekte bu eğilimin devam etmesinin muhtemel olduğu görülmektedir.

Sonuç

Bu çalışma, çok tartışılan ancak yeterince incelenmeyen bir konuyu ele alarak, cihadi-selefi örgütlerin Filistin meselesine yönelik tutumlarını 2000'li yıllardaki iki farklı dönem üzerinden karşılaştırmalı bir şekilde analiz etmiştir. Retorik boyuttaki ilginin eylemsel boyutta yeterince temsil edilmemesi, güncel ilişkilerde bu konunun daha fazla gündeme gelmesine ve tartışmaların derinleşmesine yol açmıştır. Araştırmada, bu tutarsızlığın nedenlerine odaklanılarak, cihadi-selefi örgütlerin Filistin konusundaki yaklaşımlarına ilişkin daha kapsamlı bir perspektif sunulmaya çalışılmıştır. Buna göre, Filistin meselesi, cihadi-selefi örgütlerin stratejik öncelikleri arasında ikincil bir konumda kalmış, fakat retorik düzeyde yeri geldiğinde araçsallaştırılmıştır. Özellikle Hamas'ın seçimlere katılımı ve "pragmatik politikalar" benimsemesi, bu örgütlerin Filistin'e yönelik ilgisizliklerini meşrulaştırmak için öne sürdükleri temel gerekçelerden biri hâline gelmiştir. Konu hakkında yapılacak başka çalışmalar, 2010 sonrası dönemi analiz ederek bu bulguların daha kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesine olanak sağlayabilir. Bu dönem, cihadi-selefi örgütlerin dikkatini Filistin'den uzaklaştıran dinamiklerin daha da çeşitlendiği bir zaman dilimine işaret etmektedir. Irak'ın yanı sıra Suriye, Libya ve Yemen gibi yeni çatışma bölgelerinin ortaya çıkışı, örgütlerin stratejik ve operasyonel önceliklerini bu alanlara kaydırmıştır. Ayrıca, 2010 sonrası dönemde ideolojik söylemlerde yaşanan dönüşümün, 7 Ekim Aksa Tufanı gibi olaylarla ilişkili olarak ele alınması, örgütlerin stratejik önceliklendirme dinamiklerini daha derinlemesine anlamak açısından önemli bir katkı sağlayacaktır. Bu tür bir çalışma, Filistin meselesine yönelik değişen yaklaşımların cihadi-selefi hareketlerin genel stratejik hesaplamalarına nasıl yansıdığını analiz etmek için de yeni bir zemin sunacaktır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazar, bu makalenin araştırma, yazarlık ve/veya yayın süreci ile ilgili herhangi bir potansiyel çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Mali Destek

Yazar bu makalenin araştırılması, yazılması ve/veya yayınlanması için herhangi bir mali destek almamıştır.

Yayın Etiği Beyanı

Çalışmada etik dışı bir husus bulunmadığını, araştırma ve yayın etiğine özenle uyulduğunu beyan ederim.

Yazar Katkı Oranı

Çalışma, tek yazarlı olması sebebiyle tüm araştırma ve yazım süreçleri yazar tarafından gerçekleştirilmiştir.

Etik Kurul İzni

Bu çalışma için herhangi bir etik kurul izni gerekmemektedir.

Kaynakça

- Amghar, S. (2023). Quietism versus jihadism: the need to rethink contemporary Salafism. *Contemporary Islam*, 17, 205–221. <https://doi.org/10.1007/s11562-023-00525-w>
- Arpa, E. (2018). *Siyasi seleflik ve küresel cihad*. Eski Yeni Yayıncılık.
- Atiyas-Lvovsky, L., Azani, E., Barak, M., & Moghadam, A. (2023). CTC-ICT focus on Israel: In word and deed? Global jihad and the threat to Israel and the Jewish community. *CTC Sentinel*, 16(9), 1–12.
- Berti, B. (2011) Hamas' internal challenge: The political and ideological impact of violent Salafist groups in Gaza. *Strategic Assessment*, 14(2), 73-84.

- Bin Ukbe, M. (2009). *الإيرانية السلة في حماس تصبح أن قبل: كلمة للحقيقة*. *Al-Haqeeqa*, 6, 8-12. <https://www-int.hf.uio.no/ikos/english/research/jihadi-document-repository/journals/arabic/palestine-and-the-levant/al-haqiqa/2009/al-haqiqa-no.6-feb-2009.pdf>
- Brenner, B. (2017). *Gaza under Hamas: From Islamic democracy to Islamist governance*. I.B.Tauris.
- Büyükkara, M. A. (2013, Kasım 08-10). *Günümüzde Selefilik ve İslami Hareketlere olan etkisi* [Sözlü sunum]. Tarihte ve günümüzde Selefilik, Milletlerarası tartışmalı ilmi toplantı bildirileri, İstanbul.
- CNN. (2006). *Bin Laden's No. 2 condemns Mohammed cartoons*. <https://edition.cnn.com/2006/WORLD/meast/03/04/zawahiri.tape/>
- Çakmaktaş, N. (2021). The ages of Jihadi Salafism: A dual exchange of ideas and contexts in ideological formation. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 9(2), 472-492. <https://doi.org/10.14782/marmarasbd.946927>
- Çakmaktaş, N. (2022). Çağdaş Selefi ekoller ve siyaset düşüncesi. M. Çelenk (Ed.), *Selefilik* içinde (ss. 87-112). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Drevon, J. (2024). Syrian jihadis' reaction to the Gaza conflict. *Mediterranean Politics*, 30(2), 416–426. <https://doi.org/10.1080/13629395.2024.2439697>
- Fiennes, G. (2023). Islamist groups unite around Israel attack, diverge on Hamas. *Institute for Strategic Dialogue*. https://www.isdglobal.org/digital_dispatches/islamist-groups-unite-around-israel-attack-diverge-on-hamas/
- France24 (2009). *Zawahiri calls on Muslims to attack Israeli, Western targets*. <https://www.france24.com/en/20090107-zawahiri-calls-muslims-attack-israeli-western-targets->
- George, A., & Bennett, A. (2005). *Case studies and theory development in the social sciences*. MIT Press.
- Gerges, F. A. (2009). *The far enemy: Why jihad went global*. Cambridge University Press.
- Global Terrorism Research Project. (2009a). *Al-Fajr media center releases new statement supporting Palestine, Threatening Britain, by Abu Yahya al-Libi*. Bryn Mawr College. <https://scholarship.tricolib.brynmaur.edu/server/api/core/bitstreams/06a08350-df4e-4c25-978f-95b3c9c87e16/content>
- Global Terrorism Research Project. (2009b). *Al-Qa'ida Bin Laden's new statement lists 'practical steps to liberate Palestine'*. Bryn Mawr College. <https://scholarship.tricolib.brynmaur.edu/server/api/core/bitstreams/06a08350-df4e-4c25-978f-95b3c9c87e16/content>
- Gustafsson, L. (2022). Swedish jihadists on social media 1. M. Ranstorp, L. Ahlerup & F. Ahlin (Ed.), *Salafi-Jihadism and digital media: The Nordic and international context* içinde (ss. 20-44). Routledge.
- Habeck, M. (2010). Al-Qa'ida and Hamas: The limits of Salafi-Jihadi pragmatism. *CTC Sentinel*, 3(2), 5-7.
- Hafez, M. M. (2020). Jihadi Salafism. R. Meijer (Ed.), *Routledge handbook of political Islam* içinde (ss. 260-276). Routledge.
- Hegghammer, T. (2007, Aralık 3). Osama bin Laden's true priorities. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2007/dec/03/osamabinladenstruepriorities>
- Hegghammer, T. (2009). The ideological hybridization of jihadi groups. *Current Trends in Islamist Ideology*, 9(1), 26-45.
- Hegghammer, T., & Wagemakers, J. (2013). The Palestine effect: The role of Palestinians in the transnational jihad movement. *Welt des Islams*, 53(3-4), 281-314. <https://doi.org/10.1163/15685152-5334P0001>
- Hovdenak, A. (2009). Al-Qaida – a challenge for Hamas?. *International Peace Research Institute*. <https://www.prio.org/publications/4413>
- Hroub, K. (2006). *Hamas: A beginner's guide*. Pluto Press.
- Hroub, K. (2014). Salafi formations in Palestine: The limits of a de-Palestinised milieu. R. Meijer (Ed.), *Global Salafism: Islam's new religious movement* içinde (ss. 221-243). Oxford Academic.
- Lawrence, B. (2005). *Messages to the world: The statements of Osama Bin Laden*. Verso.

- Levitt, M. (2009). *Hamas's ideological crisis*. Hudson Institute. <https://www.hudson.org/national-security-defense/hamas-s-ideological-crisis#BkMkToFoot34>
- Levitt, M. (2010). Al Qaeda targeting Israel: Between rhetoric and reality. *Orbis*, 54(3), 413-425. <https://doi.org/10.1016/j.orbis.2010.04.007>
- Maan News. (2009, Ağustos 20). التدخل لادن ابن علي و "مرتدة" حماس: القاعدة من مغربون. <https://www.maannnews.net/news/220356.html>
- Mansfield, L. (2006). *His own words: A translation of the writings of Dr. Ayman al-Zawahiri*. TLG Publications.
- Marshall, C., & Rossman, G. B. (2006). *Designing qualitative research*, 4th ed. Sage.
- Mendelsohn, B. (2009). Al-Qaeda's Palestinian problem. *Survival*, 51(4), 71-86. <https://doi.org/10.1080/00396330903168865>
- Milton-Edwards, B. (2014). Islamist versus Islamist: Rising challenge in Gaza. *Terrorism and Political Violence*, 26(2), 259-276. <https://doi.org/10.1080/09546553.2012.690791>
- Paz, R. (2011). Jihadists and nationalist Islamists: Al-Qa'ida and Hamas. A. Moghadam & B. Fishman (Ed.), *Fault lines in Global Jihad* içinde (ss. 203-219). Routledge.
- Putz, U. (2008, Temmuz 18). 'Compared to us, Hamas is Islamism lite'. *Der Spiegel*. <https://www.spiegel.de/international/world/salafi-jihadists-in-gaza-compared-to-us-hamas-is-islamism-lite-a-566740.html>
- Schweitzer, Y. (2012). Global jihad: Approaching Israel's borders?. *Strategic Assessment*, 15(3), 59-71.
- Söyler, M. (2021). Süreç takibi yöntemi: Nedensellik, zamansallık, kuram geliştirme ve kuram testi. *Liberal Düşünce Dergisi*, 26, 67-94. <https://doi.org/10.36484/liberal.871546>
- The Washington Institute for Near East Policy. (2007). *The war of words between Hamas and al-Qaeda*. <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/war-words-between-hamas-and-al-qaeda>
- Wagemakers, J. (2020). Salafism: generalisation, conceptualisation and categorisation. M. Ranstorp (Ed.), *Contextualising Salafism and Salafi Jihadism* içinde (ss. 21-36). National Centre for the Prevention of Extremism.
- Wiktorowicz, Q. (2006) Anatomy of the Salafi Movement. *Studies in Conflict & Terrorism*, 29(3), 207-239. Doi: 10.1080/10576100500497004
- Zawahiri, A.a. (2008). Knights under the Prophet's banner. M. Perry & H.E. Negrin (Ed.), *The Theory and practice of Islamic terrorism* içinde (ss. 49-57). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/9780230616509_8
- Zelin, A. Y. (2000). Statement from the Libyan Islamic fighting group: "About the al-Aqsa Intifada". *Jihadology*. <https://jihadology.net/2000/09/>
- Zelin, A. Y. (2001a). Video message from al-Qa'idah's Usamah bin Ladin: "About the al-Āqsā Intifāḍah". *Jihadology*. <https://jihadology.net/2001/02/>
- Zelin, A. Y. (2001b). Statement from al-Jamā'ah al-Salafīyyah li-l-Da'wah wa-l-Qitāl: "About Palestine". *Jihadology*. <https://jihadology.net/2001/06/>
- Zelin, A. Y. (2002). English translation of video message from al-Qa'idah's Usamah bin Ladin: "Letter to America". *Jihadology*. <https://jihadology.net/2002/11/>
- Zelin, A. Y. (2008). Video message from al-Qa'idah's Usamah bin Ladin: "The way to salvation of Palestine". *Jihadology*. <https://jihadology.net/2008/02/>
- Zelin, A. Y. (2009). Video message from al-Qa'idah in the Islamic Maghrib's Abū Muṣ'ab 'Abd al-Wadūd ('Abd al-Malik Drūkḍīl): "Gaza: Between the hammer of the Jews and the anvil of the apostates". *Jihadology*. <https://jihadology.net/2009/01/>

EXTENDED SUMMARY

The Palestinian issue occupies a central position in the collective memory of the Muslim world, symbolizing resistance to foreign domination. Its significance extends beyond the boundaries of a localized territorial conflict, becoming a symbolic cause for the Muslim ummah due to the region's religious importance, particularly in relation to Jerusalem and Al-Aqsa Mosque. Within this framework, the Palestinian cause has consistently featured as a primary agenda for socio-political and militant Islamic groups, including jihadi-Salafi organizations. These jihadi-Salafi groups, which claim the liberation of occupied Muslim lands and the establishment of Islam as a political system, have often invoked the Palestinian issue in their rhetoric. However, the evident dissonance between their diminishing rhetoric and inconsistent practical engagement with Palestine exposes underlying contradictions in their ideological and strategic approaches.

The October 7 Al-Aqsa Flood Operation led by Hamas against Israel reignited questions about jihadi-Salafi organizations' historical and current relationship with the Palestinian cause. Their muted response, with a few exceptions, was interpreted by some as a reflection of indifference toward Palestine and prompted debates about whether the Palestinian struggle holds genuine importance for these groups or serves merely as a rhetorical tool for ideological and recruitment purposes. While examining this recent silence, understanding its roots requires an in-depth analysis of the historical dynamics between jihadi-Salafi organizations and the Palestinian issue.

This study seeks to provide a historical framework for the relationship between jihadi-Salafi organizations and the Palestinian cause, analyzing key events such as the Second Intifada (2000-2005) and the Battle of Al-Furqan/Operation Cast Lead (2008-2009). By doing so, it aims to explore shifts in their interest in Palestine and the factors driving these changes. The central research questions addressed include: To what extent have jihadi-Salafi organizations prioritized the Palestinian cause in their ideological and operational agendas? Is their rhetoric about the liberation of Palestine rooted in genuine concern, or is it instrumentalized for legitimacy and support? How has Hamas' rise influenced their perspective on the Palestinian struggle, and what role have ideological elements such as the rejection of nationalism and democracy played in their criticism of Hamas? By addressing these questions, the study aims to shed light on the ideological and strategic calculations underlying jihadi-Salafi organizations' stance on the Palestinian issue.

To answer these questions, the study employs historical analysis and process tracing methods. Historical analysis allows for a systematic examination of events, processes, and relationships through primary and secondary sources. Primary sources include the speeches and written statements of jihadi-Salafi leaders and organizations, while secondary sources provide interpretations and analyses of these materials. The challenges of accessing primary sources, given that many of these organizations are designated as terrorist groups, necessitate reliance on archives and platforms like Jihadi Document Repository and Jihadology.net, which offer limited but significant access to primary data. However, the scarcity of data predating 2010 and the limitations of keyword-based archival searches highlight the need to supplement these sources with secondary analyses. Process tracing complements historical analysis by examining causal mechanisms and temporal dimensions within a limited number of cases. This method is particularly effective for identifying patterns of change in jihadi-Salafi discourse and their underlying drivers. By combining these methodologies, the study seeks to provide a robust analytical framework for understanding the shifting approaches of jihadi-Salafi organizations toward the Palestinian cause.

The literature on jihadi-Salafi groups' perspectives on the Palestinian issue remains limited and fragmented. Most studies focus on local jihadi-Salafi factions within Palestine, particularly in Gaza, analyzing their relationship with Hamas and other actors. However, systematic examinations of global jihadi-Salafi organizations, such as Al-Qaeda and the Islamic State (ISIS), and their stance on Palestine are scarce. While some research highlights ideological tensions between these groups and Hamas—particularly regarding nationalism, democracy, and governance—broader analyses of their rhetorical shifts and declining operational engagement remain underexplored. There is a noticeable gap in understanding how and why these organizations have deprioritized the Palestinian issue in their strategic calculations.

The study identifies significant rhetorical and operational inconsistencies in jihadi-Salafi organizations' engagement with the Palestinian issue. While their rhetoric often highlights the liberation of Palestine as a religious and ideological imperative, their actions rarely align with these proclamations. This gap between rhetoric and practice has deepened over time, particularly after pivotal events such as the Second Intifada and Hamas' 2006 electoral victory. Jihadi-Salafi organizations, particularly Al-Qaeda, have historically utilized the

Palestinian issue as a rhetorical tool to resonate with Muslim populations, evoke emotional support, and recruit members. Leaders like Osama bin Laden frequently emphasized the religious and symbolic significance of Jerusalem, framing the Palestinian struggle within the broader context of a global jihad against Western imperialism and Zionism. For instance, bin Laden's speeches often juxtaposed the Palestinian cause with other conflicts involving Muslim lands, portraying it as an integral component of the ummah's struggle against oppression.

Despite this rhetoric, operational engagement remained minimal. This operational neglect, coupled with the prioritization of conflicts in Afghanistan, Iraq, and later Syria, led to criticisms from within the jihadi-Salafi milieu and Muslim community. Hamas' rise as a political and military force significantly influenced jihadi-Salafi organizations' approach to Palestine. Initially, Hamas' armed resistance against Israel garnered tacit support from jihadi-Salafists, who viewed it as aligned with their broader goals. However, Hamas' decision to participate in democratic elections and its subsequent governance of Gaza marked a turning point. Al-Qaeda and its affiliates began to critique Hamas for abandoning sharia and succumbing to the secular democracy and nationalism. These critiques intensified as Hamas engaged in alliances with Iran and Hezbollah, further alienating jihadi-Salafi organizations.

The findings of the study indicate that the Palestinian issue has primarily been instrumentalized by jihadi-Salafi organizations for rhetorical and recruitment purposes, rather than being a genuine strategic priority. The claim that these organizations have been indifferent to the Palestinian cause is largely confirmed in terms of their actions. However, the study also reveals that these groups maintained a certain level of rhetorical engagement with the issue, signaling that the claim is not entirely accurate. The noticeable inconsistencies between their rhetoric and actions support the argument that this assumption holds significant weight. Furthermore, historical analysis shows a shift in the ideological and strategic priorities of these groups over time, leading to a gradual decline in both rhetorical engagement and operational interest in the Palestinian issue. Prior to 2010, qualitative transformations in rhetoric were observed. Between 2000 and 2005, there was a discourse that directly addressed Palestine, with a relatively more positive stance toward Hamas. However, between 2006 and 2010, a dual-strategy approach emerged. The first strategy involved harsh criticism of Hamas, while emphasizing the prioritization of regions with immediate enemies, such as Iraq. The second strategy, employed during times of active conflict, advocated for temporary tolerance toward Hamas but emphasized targeting its perceived problematic alliances. This evolving discourse reflects the shifting priorities of jihadi-Salafi groups, further distancing them from a genuine commitment to the Palestinian cause.

Moreover, the study identifies three major explanatory factors behind the operational inaction of jihadi-Salafi groups regarding the Palestinian issue: geographical and logistical constraints, ambiguities in the prioritization between the "near" and "far" enemy, and increasingly critical assessments of Hamas. While geographical limitations—such as the difficulty of accessing the Gaza Strip or the West Bank due to hostile neighboring states and tight border controls—have been cited as a key obstacle, these constraints alone fail to fully account for the groups' inactivity. Jihadi-Salafi organizations have demonstrated operational reach in far more complex environments when ideologically motivated. Therefore, the lack of concrete action indicates that Palestine was not prioritized strategically. More convincingly, the hierarchy of enemies and the shift in ideological framing—particularly the downgrading of Israel as a direct target in favor of confronting local regimes—help explain the persistent rhetorical-actual gap. Finally, the growing antagonism toward Hamas, especially after its participation in democratic politics and cooperation with Iran and Hezbollah, further diminished the potential for collaboration. These three factors combined provide a nuanced understanding of why the Palestinian issue, although present in the rhetoric of jihadi-Salafi groups, rarely translated into direct operational engagement.